

Aerobics, gym eller idrottsförening

**Vad prioriterar högstadie- och gymnasieelever
i Helsingborg?**

Stig Elofsson

FORSKNINGSENHETENS FÖRORD

Forskningsenheten vid idrotts- och kulturförvaltningarna genomför kontinuerligt studier omkring ”Resursutnyttjande och effekter av offentligt driven eller understödd verksamhet på fritidsfältet”. Dessutom bedrivs studier med barnkonventionen som utgångspunkt. Vi frågar alltså barn och ungdomar vad de tycker att kommunen bl a ska satsa på inom fritidsfältet. Studierna genomförs oftast tillsammans med docent Stig Elofsson vid institutionen för socialt arbete på Stockholms universitet.

Under de senaste 10 åren har allt fler personer börjat gå på gym och/eller börjat delta i olika typer av aerobicsverksamhet. Det har fram till nu saknats studier om i vilken grad ungdomar föredrar att syssla med antingen att vara med i idrottsförening, gå på gym eller delta i aerobicsverksamhet. Elofssons nya rapport fyller därmed en viktig kunskapslucka.

För innehållit i rapporten ansvarar författaren själv.

Stockholm, januari, 2004

Ulf Blomdahl
Forskningsledare
Idrottsförvaltningen och kulturförvaltningen

© Författaren
ISBN 91 86768-67-0

FÖRORD

Materialet till denna rapport har hämtats från de studier av ungdomars kultur- och fritidsvanor som genomförts i samarbete mellan fritidsförvaltningarna i Helsingborg och Jönköping, forskningsenheten vid Stockholms kultur- och idrottsförvaltningar och institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet. Resultaten i denna rapport kring ungdomars prioriteringar av idrottsförening, gym respektive aerobicsverksamhet bygger på svar från nästan 1500 högstadielärover och 1500 gymnasielärover. Utan ungdomarnas villighet att besvara enkäterna och alla de praktiska insatser som gjorts av en lång rad personer vid fritidsförvaltningarna i Helsingborg och Jönköping i samband med insamlandet av enkäterna skulle det inte funnits något material att analysera. Ett tack till alla dessa, speciellt till Liz Modin i Jönköping och Olof Nilsson i Helsingborg. Jag vill också rikta ett speciellt tack till min ”trogne” forskningskollega Ulf Blomdahl som läst och kommenterat det första utkastet. Ett stort tack går också till Anita Andersson som läst manuskriptet utifrån språkliga aspekter och gjort den sista korrekturläsningen och granskningen.

Stockholm, januari, 2004

Stig Elofsson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
INLEDNING	1
TIDIGARE FORSKNING	3
MATERIAL	7
Prioritering av idrottsförening, gym respektive aerobics	7
Bakgrundsvariabler	7
Undersökningsgrupp	12
FLICKOR AEROBICS - POJKAR IDROTTSFÖRENING	13
SAMBAND MELLAN SOCIAL BAKGRUND OCH PRIORITERINGAR	16
PRIORITERINGAR OCH VAD ÄR VIKTIGT I IDROTT	22
PRIORITERINGAR OCH SYN PÅ FRITIDEN	24
VAD KAN "FÖRKLARA" PRIORITERINGARNA?	27
PRIORITERINGAR OCH UTÖVANDE	31
SAMMANFATTNING	32
SLUTDISKUSSION	34
NOTER	37
REFERENSER	38
Bilaga. Tabeller	39

INLEDNING

Med jämna mellanrum presenterar tidningarna oroande rapporter om den låga fysiska aktiviteten bland ungdomar och de oroande konsekvenserna av detta på både kort och lång sikt. Den här rapporten som handlar om ungdomars inställning till aerobics, gym och idrottsförening är ingen fortsättning på dessa negativa beskrivningar utan kan i stället kanske utgöra en utgångspunkt för att göra något åt problemet. Ungdomarnas egen inställning till olika former av fysisk aktivitet måste ju vara en viktig utgångspunkt när man söker metoder för att få ungdomar mer fysiskt aktiva. Samtidigt behandlar rapporten en annan fråga som diskuterats, nämligen frågan om hur idrottsrörelsen står sig i konkurrens med de nya motionsformerna, t ex styrketräning, workout, aerobics.

Under en period från 1960-talet och framåt (i varje fall till mitten, slutet på 1980-talet) växte idrottsrörelsen dramatiskt, inte minst bland ungdomar. Detta skedde dels genom att mycket av det spontana idrottandet bland pojkar fångades upp inom idrottsrörelsen men också genom att allt fler flickor drogs in i verksamheten och började idrotta. Under senare tid har denna tillväxt stagnerat (vilket knappast är särskilt förvånande, det torde finnas en övre gräns för hur många ungdomar man kan få med) möjligen finns det t o m tecken på att andelen ungdomar som deltar börjar minska något. Men man skall inte glömma bort att idrotten numera har en helt dominerande plats inom föreningslivet och att den spelar en central roll i ungdomars fritidsliv. Detta får också till följd att idrottsrörelsen spelar en viktig, ja man kan kanske säga en central roll, när det gäller fysisk aktivitet bland ungdomar. Den ofta påtalade polariseringen mellan gruppen fysiskt inaktiva och de fysiskt mycket aktiva följer i stor utsträckning uppdelningen mellan de som ej är med i idrottsförening och de som är med (Engström, 1989).

Andra former av motionsutövande utanför föreningslivet kan betraktas från två perspektiv. Å ena sidan kan de ses som "ett hot, en utmaning" mot idrotten, de drar bort ungdomar från föreningslivet. Sedan kan man fråga sig hur allvarlig denna konkurrens är, dessa nya motionsformer utnyttjas ofta även av de som är med i idrottsförening. Å andra sidan kan man se dessa nya motionsformer som ett alternativ till idrottsförening, då de till en del skiljer sig från idrotten när det gäller värderingen av vad som är viktigast. Sålunda är tävlingselementet mindre betonat (man kan nog inte säga att det är helt borta) medan individualismen kanske betonas ännu mera. Frågan är alltså om man skulle kunna få fler ungdomar att vara fysiskt aktiva genom att ge ytterligare stöd till denna typ av aktiviteter. Det är nämligen så att dessa former i huvudsak bekostas av utövarna själva, man får avsevärt mindre offentligt stöd än vad som kommer idrottsrörelsen till godo. Man kan också fråga sig om dessa aktiviteter har samma status i vuxenvärlden som idrotten.

Som påpekat är syftet med den här rapporten att studera ungdomars inställning till aerobics, gym och idrottsförening. Högstadiе- och gymnasieelever får ta ställning genom att rangordna de tre alternativen med utgångspunkt från vad man tycker är roligast att syssla med. Det första steget blir givetvis att ge en beskrivning av ungdomarnas inställning, självklart med en uppdelning mellan pojkar och flickor, men detta kompletteras med ytterligare analyser. Hur varierar åsikterna beroende på ungdomarnas sociala bakgrund, skiljer sig t ex invandrar-ungdomar från svenska ungdomar? Vad finns det för koppling mellan ställningstagande och ungdomarnas skolsituation? Vad verkar kunna "förklara" ungdomarnas val? Detta blir centrala frågor i rapporten.

En av de frågor man kan ställa sig är vilka värdeskillnader man kan finna mellan de som prioriterar idrottsförening och de som prioriterar någon av de båda andra motionsformerna. I vilken utsträckning står de för olika värderingar och därmed attraherar olika grupper av ungdomar? Detta blir också en av de frågor jag skall söka belysa.

TIDIGARE FORSKNING

Ser man till rapportens huvudtema, dvs hur ungdomar värderar de tre olika motionsformerna, är utbudet av tidigare forskning är ytterst begränsat. Vid litteratursökning finner man inte några exempel som berör just denna fråga. Däremot finns det givetvis en omfattande forskning som beskriver deltagandet i idrottsförening och vad som avgör vilka som deltar (se t ex Engström, Social markör). Det finns också en del forskning som mer övergripande beskriver ungdomarnas utövande av organiserade (och även oorganiserade) motionsformer under 1990-talet. Till frågan om prioriteringen av de olika verksamheterna kan man även koppla frågan om motiven för att utöva olika former av fysisk aktivitet, en fråga som studerats i några sammanhang.

Det finns en lång rad studier kring ungdomars deltagande i idrottsförening, där Lars Magnus Engströms studier har ett speciellt intresse eftersom man i dessa kan få en bild av hur deltagandet har förändrats över tid (liksom hur det förändras med åldern). Ser man till de förändringar som skett över tid är det hans studier av fysisk aktivitet bland 16-åriga ungdomar 1968, 1984 och 1992 som är av störst intresse (Engström, 1989; De Knop & Engström, 1996). Till en del kan dessa resultat kompletteras med studier av deltagandet i motsvarande åldersgrupp som genomförts 1987, 1996 och 1998 (Engström, 1989; Larsson, 2000; Elofsson opublicerat manuskript, 2003). Resultaten visar att andelen aktiva i idrottsförening ökat drastiskt från 1968 till 1984, där deltagandet tycks ha nått en viss kulmen. Bland pojkar har andelen aktiva i idrottsförening under denna period ökat från 43% till 67%, bland flickor från 15% till 46%. Efter 80-talets mitt tycks andelen aktiva i idrottsförening ha minskat något, år 1992 är 57% av pojkarna och 40% av flickorna aktiva i idrottsförening. Resultaten från övriga undersökningar styrker också bilden av att andelen aktiva i idrottsförening tenderar att minska både bland pojkar och flickor. I *Worldwide Trends in Youth Sport* som främst behandlar utvecklingen under perioden mellan 1980-1991 konstaterar man att allt fler ungdomar engagerats inom föreningsidrotten. Man kan dock se vissa tendenser till att ökningen har stannat och t o m minskat i många länder, t ex Sverige och Tyskland. Å andra sidan har aktiviteter inriktade på kroppsträning, ofta bedrivna i kommersiell form, ökat. Vad som är karakteristiskt för dessa träningsinstitut eller gym är att de erbjuder möjligheter till sociala kontakter utan att kräva några långgående åtaganden. Det är i besökarens eget intresse att träna, man kan komma och gå som man vill och man är inte beroende av föräldrarnas engagemang. Parallellt med dessa förändringar tycks dock andelen som ägnar sig åt organiserad fysisk aktivitet (t ex styrketräning, workout, aerobics etc) liksom andelen fysiskt inaktiva ha ökat både bland pojkar och flickor. Här är det svårt att få fram säkra siffror kring hur många det handlar och man skall också vara medveten om att många både är aktiva i idrottsförening och ägnar sig åt organiserad verksamhet utanför idrottsförening. Här varierar värdena avsevärt, dels därför att man tar upp olika aktiviteter, dels därför att man ställer olika krav både när det gäller aktivitetsnivå och aktivitetsfrekvens.

I en analys av material insamlat i Stockholms län 1998 kunde jag konstatera att cirka 15% av högstadieeleverna och 20% av gymnasieeleverna sysslar med organiserad fysisk aktivitet utanför idrottsförening minst en gång per vecka utan att vara med i idrottsförening. Detta kan ställas mot andelen som är med i idrottsförening – 57% av högstadiepojkar, 45% av högstadieflickor, 48% av gymnasiepojkar och 36% av gymnasieflickor (Elofsson opublicerat manuskript, 2003). Det finns här en mycket klar skillnad mellan pojkar och flickor, pojkarna ägnar sig i främst åt styrketräning medan flickorna främst sysslar med workout, aerobics. Sammantaget kan man konstatera att organiserad verksamhet utanför idrottsförening är vanligare bland flickor än bland pojkar och vanligare på gymnasiet än på högstadiet. På detta

sätt fungerar denna som kompenserande till deltagande i idrottsförening, den motverkar olikheten mellan pojkar och flickor och kompenserar för nedgången i deltagande i idrottsförening på gymnasiet. Samtidigt skall man givetvis inte glömma bort att många medlemmar i idrottsförening också ägnar sig åt sådana aktiviteter. Nästan genomgående gäller att medlemmar i idrottsförening ägnar sig mer åt organiserad verksamhet utanför idrottsförening än de som ej är med i idrottsförening.

Lars-Magnus Engström har närmare diskuterat motiven för att delta i idrottsförening och därvid identifierat sex grundläggande typer som i sin tur kan sammanfattas i två huvudgrupper (Engström, 1989). Den första huvudgruppen är idrottens egenvärde, omfattande idrottens unika värde, rekreativa värde, sociala värde samt inlärningsvärde. Den andra huvudgruppen tar upp idrottens investeringsvärde dels med avseende på hälsa och fysisk status dels med avseende på framgång. Enligt Berg, som refererar till Engströms kategorier, är de vanligaste motiven för att delta i föreningsidrott social gemenskap, rekreativ värde och naturupplevelse, den fysiska prestationen som bedöms i tävling, självförverkligande, välbefinnande och hälsa (Per Olof Berg et al, 1993).

I ett flertal fritidsundersökningar som jag medverkat i har ungdomar, ibland endast medlemmar i idrottsförening, ibland samtliga elever fått ta ställning till olika motiv för att delta i olika idrottsförening. Analyserna av svaren visar att det finns tydliga skillnader mellan pojkar och flickor som skarpast framträder när det gäller inställning till tävlingsmomentet (vilket kan sägas ge en bild av idrottens investeringsvärde när det gäller framgång) (Elofsson & Gustavsson-Florå, 1994a). Pojkar lägger genomgående större vikt vid detta än vad flickor gör. Pojkar lägger också större vikt vid att bygga upp kroppen än vad flickor gör. I gengäld lägger flickor något större vikt vid idrottens sociala värde, fast skillnaderna blir här mindre. En jämförelse mellan de som är medlemmar i idrottsförening och de som ej är medlemmar visar att skillnaden mellan dessa båda grupper ser olika ut bland pojkar och flickor (Elofsson, 1994b). Bland pojkar tycks den relativa värderingen av olika motiv vara likartade bland medlemmar och icke-medlemmar. Skillnaden handlar i första hand om att medlemmar i idrottsförening rent allmänt lägger större vikt vid de olika motiven med störst skillnad för att träna, att tävla, att lära nytt, att åka på läger/cuper och att vinna. Uppenbart är det så att skillnaden blir störst när det gäller investering i framgång, något som kanske inte är så förvånande. Det tycks alltså finnas en gemensam värdering som pojkarna delar oberoende av om man är med i idrottsförening eller ej. Bland flickorna blir mönstret annorlunda. Medlemmar i idrottsförening framhäver vikten av att åka på läger, att ha kul och att uppleva gemenskap, dvs mycket som kan kopplas till idrottens sociala värde. De som ej är med i idrottsförening framhäver att bygga upp kroppen, att få bra kondition – något som kan kopplas till investering i hälsa och fysisk status – samt att påverka hur träningen läggs upp.

Under senare år har det kommit två mer omfattande rapporter som analyserar gymkulturen inte minst från ett könsrollsperspektiv. Tor Söderström anger som syfte för sin avhandling *Gymkulturens logik. Om samverkan mellan kropp, gym och samhälle* att studera gymkulturen, speciellt vad som händer på gymmet och hur man skall förstå samspelet mellan gym, kropp och samhälle. Han har samlat in data från två gym, dels genom observationsstudier (sammanlagt 62 observationer), dels via enkäter (besvarade av 974 gymbesökare, varav 319 är kvinnor) med ett bortfall på 3.6%. Huvuddelen av de svarande (80%) finns i åldersintervallet 14-30 år, 13% i åldersgruppen 14-20 år. Ser man till socioekonomisk indelning bland yrkesverksamma tyder inte på att gym skulle vara lika dominerade av tjänstemän i samma utsträckning som gäller för motionsvanor mera allmänt. Ett resultat han betonar är att gymbesökarna kan delas in i ett antal kategorier såsom nybörjaren, den ”alldaglige”, den erfarna, gymtjejen,

komplementtränaren, den påbyltade, muskelexhibitionisten, rehabiliteraren och ger en utförlig karakteristik av dessa grupper. Viktiga motiv för träningen är både för män och kvinnor att komma i god fysisk form, att få muskler, att få en fast kropp, att få inre tillfredsställelse samt att utöva träng för att denna i sig själv är bra för hälsan. Resultaten tyder på att kvinnor värderar betydelsen av hälsosamhet, inre tillfredsställelse, fastare former, att det är roligt samt kondition högre än vad män gör. Författaren menar att motiven för gymträning skiljer sig från de motiv som är förenade med deltagande i föreningsidrott, dvs den sociala gemenskapen, rekreativ värde och naturupplevelse, den fysiska prestationen som bedöms i tävling, självförverkligande, välbefinnande och hälsa (Per Olof Berg et al, 1993). Skälen till att träna på gym är snarare inriktade på att förändra sin kropp, där muskler, styrka, fasthet etc blir betydelsefullt. Strävan går mot att få en bättre kropp som passar in på dagens kroppsideal.

Med utgångspunkt från det teoretiska begreppet ”occupational value” menar författaren att resultaten visar att gymträningen startar en process som genererar en speciell hierarki bland deltagarna, där muskler, styrka, beteende och kläder spelar stor roll och avgör ens position i en hierarki. I motsats till tidigare forskare slutsatser om att könsskillnaderna skulle vara mindre i gymkulturen menar Söderström att gymkulturen snarare förstärker de könsskillnader som finns i samhället. Deltagarnas önskan att imitera gällande könsideal kan ses som försök att tydligare markera vad som är manligt respektive kvinnligt.

Thomas Johansson anger att han i sin studie, som bygger på observationer och intervjuare med deltagare, låtit könsperspektivet genomsyra framställningen. Han menar att gymet spelar en viktig roll i såväl vidmakthållandet av traditionella könsidentiteter som i uppkomsten av nya positioner mellan könen. Som utgångspunkt anger han att en ”studie av gymkulturen bidrar till att tydliggöra relationen mellan kropp och kön; hur gränser dras mellan det manliga och det kvinnliga och hur kroppen på olika sätt sätter ramarna för det symboliska och semiotiska spelet med könsidentiteter” (1). Han menar också gymet inte endast är en spegelbild av samhället, utan att det också utgör en aktiv producent av bilder, idéer och föreställningar kring identitet, kön och kropp. Studier av gymet som ett socialt rum – och den mer generella kultur och kroppsindustri som utgör förutsättningen för de lokala gymmen – ger en klarare uppfattning av reproduktionen och skapandet av skönhetsideal och av konstruktionen av kön i samhället.

Johansson menar liksom Söderström att man kan se tydliga tendenser till förstärkande av traditionella könsidentiteter, men han menar också att man även kan iaktta uppluckring av dessa. Dessa förändringar inte är symmetriska, i första hand handlar det ändå om förändringar bland kvinnor inte bland männen. Han skriver följande om detta.

”Kön är helt klart i förändring. Kvinnor tillägnar sig i allt större utsträckning ett manligt sätt att förhålla sig till livet. Män är mer restriktiva. Även om många unga män kan sägas ha feminiserats genom sitt intresse för kläder, kropp och utseende är det tveksamt huruvida de är beredda att frånsäga sig sin maktposition. Gränserna för vad som kan betraktas som kvinnligt vidgas, samtidigt som männen sluter sina led och även om de gör vissa trevare in i den kvinnliga domänen drar de sig ofta snabbt tillbaka. Att kvinnor förändrar sig mer än män är inte speciellt underligt med tanke på att deras levnadsvillkor historiskt sett har ändrats mer än männens. Man bör givetvis fråga sig vad det innebär för vår syn på kön när kvinnor dras in i den manliga sfären och börjar tillägna sig en traditionellt manlig rationalitet” (2).

”Inom ramen för den kroppsliga disciplinering och besatthet av den hårda kroppen som utvecklas på gymmet, återfinns en dialektik mellan en förändrad könsidentitet och en till

synes stabil traditionell manlighet och kvinnlighet. Den samtida gymkulturen rymmer en mängd olika paradoxer. Samtidigt som gränsdragningen mellan det manliga och det kvinnliga upprätthålls, skapas det förutsättningar för en rekonstruktion av kroppen som gör dessa distinktioner allt mer omöjliga. Men genom att det ”kvinnliga” omformas via en disciplinär apparat som utvecklats av män och som utgjort en viktig beståndsdel i försvaret av den manliga hegemonin kan man fråga vart det för oss? På ett sätt förstärks givetvis den manliga hegemonin och den rationalitet som utvecklas inom ramen för denna ordning får en allt starkare genomslagskraft i den samtida kulturen. Samtidigt ger denna typ av rationalitet kvinnorna en större fördel i arbetsliv och i utformandet av det egna livsprojektet. Men på samma gång som denna process bidrar till den kontingens som idag kännetecknar förhållandet av kön är det dags att återigen fråga sig hur vi vill betrakta manligt och kvinnligt och hur vi skall bedöma den rationalisering av vardagslivet och vårt tänkande som skapas och sprids av den neostam som idag har gett sådana ord som kroppskultur, friskvård och estetik en helt ny innebörd” (3).

MATERIAL

I detta avsnitt beskrivs huvudfrågan – ungdomarnas rangordning av de tre alternativen – bakgrundsvariabler, undersökningsgrupp och de statistiska metoder som kommer att användas.

Prioritering av idrottsförening, gym respektive aerobics

Eleverna har fått ta ställning till vad de är mest intresserade av när det gäller gym, idrottsförening och aerobics med följande fråga.

Vilket tycker du är roligast att gå på/vara med i?

Rangordna 1-3. 1 är roligast 2 näst roligast osv.

___ Gym

___ Idrottsförening

___ Aerobics/workout/spinning/body pump

Svarsfrekvensen är genomgående hög när det gäller frågan och det är också så att flertalet elever har rangordnat samtliga tre alternativ (se Bilaga, tabell 1). Allmänt gäller att bortfallet är något högre för pojkar än för flickor och högre på högstadiet än på gymnasiet. Det högsta bortfallet finns alltså bland högstadiepojkarna (cirka 10%) och det lägsta bland gymnasieflickorna (endast 2%).

Bakgrundsvariabler

Ålder studeras via stadium och årskurs. Uppgifter om ungdomarnas familjesituation, vilken typ av familj de bor i, har hämtats från frågor kring vilka vuxna de bor med. Frågan har följande utformning: *Vilka bor du med? (du kan kryssa för flera alternativ) med svarsalternativen pappa, mamma, annan/andra vuxen, jag bor själv.*

För beskrivning av ungdomarnas sociala bakgrund används i rapporten två olika mått. Det första *familjens materiella resurser* innefattar en gruppering i fem grupper med utgångspunkt från familjens boende samt tillgång till bil, båt och sommarstuga. Grupperingen utgör en hierarki från familjer med mycket små till familjer med mycket stora resurser och ser ut på följande sätt:

Mycket stora resurser :

Bor i villa/radhus + bil + båt + sommarstuga

Stora resurser :

Bor i villa/radhus/insatslägenhet/andelslägenhet

+ har två av sommarstuga, båt och bil

Genomsnittliga resurser :

Övriga t ex bor i hyreslägenhet + har två av sommarstuga, båt och bil

Små resurser :

Bor i hyreslägenhet + har tillgång till ett av sommarstuga, båt och bil

Mycket små resurser :

Bor i hyreslägenhet + har ej sommarstuga, båt eller bil

Teoretiskt kan detta mått kopplas till Webers definition av klass, vilket i sin tur kopplas till begreppet livschanser (Weber, 1983). Med ett likartat mått finner Tåhlin en tydlig koppling mellan ekonomiska resurser (4) och flertalet fritids- och kulturaktiviteter även efter kontroll för ålder och socialgrupp (Tåhlin, 1985). Tåhlin har också i senare rapporter visat att

individens ekonomiska resurser har en direkt inverkan på både individens fritids- och hälsosituation (Tåhlin, 1987).

Det andra måttet på social bakgrund (som endast finns med i Helsingborgsundersökningen) utgår från föräldrarnas utbildning och bygger på svaren från frågan:

Vilken utbildning har din pappa (mamma)?

/Grundskola, 2-årigt gymnasium (t ex målare, barnskötare etc., handel och kontor), teoretiskt 3-årigt gymnasium (t ex natur-samhälle-teknisk-humanistisk), högskole- eller universitetsutbildning/

Beskrivningen av sambanden med föräldrars utbildning kan göras på flera olika sätt. Ser man till traditionen inom sociologisk forskning har det ofta varit vanligt att se faderns utbildning som avgörande vid bedömningen av familjens ställning och socialgruppstillhörighet. Vid analyser av sambandet mellan ungdomars utbildningsval och föräldrars utbildning har det visat sig att mönstret kan vara relativt komplicerat. Mammans respektive pappans utbildning har t ex delvis olika betydelse för pojkar och flickor. I en mer fördjupad analys av sambanden med föräldrars utbildning torde det därför vara nödvändigt att ta hänsyn till utbildningsnivån hos bägge föräldrarna. Problemet är dock att uppgifter om bägge föräldrars utbildning saknas i flera fall. (Speciellt ofta saknas uppgifter om faderns utbildning). För att begränsa bortfallet på denna variabel har jag som mått valt medelvärdet av faderns och moderns utbildning (i de fall det endast finns uppgift för en av föräldrarna används detta värde). Ett ytterligare problem med att använda separata mått på faderns och moderns utbildning är att detta leder till ökad osäkerhet i resultaten från de multivariata analyserna eftersom det finns ett starkt samband mellan föräldrars utbildning. Jag räknar också med att det valda måttet skall fånga upp de väsentligaste aspekterna när det gäller inverkan av föräldrarnas utbildning. I den ena polen finns alltså ungdomar där bägge föräldrar (eller den förälder de bor med om denne är ensamstående) endast har grundskola och i den andra ungdomar där båda föräldrar (eller den de bor med) har högskole- eller universitetsutbildning. Det problematiska med måttet är de fall där en förälder har hög utbildning medan den andra har låg. Ser vi till de extrema fallen - en förälder har grundskoleutbildning och den andra högskole- eller universitetsutbildning gäller detta endast för ett fåtal ungdomar (6%). Cirka tre procent anger att pappan har grundskoleutbildning och att mamman har högskole- eller universitetsutbildning medan fyra procent uppger motsatt situation. Sammanlagt uppger 56% av ungdomarna på högstadiet och gymnasiet samma utbildning för bägge föräldrar. Bortfallet när det gäller föräldrarnas utbildning är betydligt större än när det gäller måttet familjens materiella resurser. På högstadiet uppgår det till 12.9% (14.8% bland pojkar och 11.0% bland flickor), på gymnasiet till 4.4% (5.5% bland pojkar och 4.4% bland flickor). Bortfallet blir alltså lägre bland flickor än bland pojkar och lägre på gymnasiet än på högstadiet. Det finns ett positivt samband mellan föräldrars utbildning och familjens materiella resurser, men detta samband är inte särskilt starkt ($r=0.19$ på högstadiet, 0.26 på gymnasiet).

Som grund för beskrivningen av invandraranknytning används uppgifter huruvida ungdomarna själva och deras föräldrar är födda i Sverige eller ej. Frågorna har följande formulering:

Är du (din pappa, mamma) född i Sverige? (Nej/Ja)

Med utgångspunkt från svaren på dessa tre frågor grupperas ungdomarna i fyra grupper i hierarkisk ordning från ungdomar utan invandraranknytning till ungdomar med stark invandraranknytning på följande sätt:

Ungdomar med svenskt ursprung

Föräldrarna födda i Sverige. Barnet fött i Sverige.

Ungdomar med svag invandraranknytning innefattar tre grupper, nämligen

- * Föräldrarna födda i Sverige. Barnet fött utomlands.
- * En av föräldrarna född i Sverige. Barnet fött i Sverige.
- * En av föräldrarna född i Sverige. Barnet fött utomlands.

Andra generationens invandrare

Båda föräldrarna födda utomlands. Barnet fött i Sverige.

Första generationens invandrare

Båda föräldrarna födda utomlands. Barnet fött utomlands.

Skolsituation

Det är inte helt enkelt att avgöra vad elevernas skolsituation (betyg, val av linje, attityd till skolan) egentligen beskriver. Till en del handlar det självklart om att detta ger en ytterligare bild av ungdomarnas sociala bakgrund, denna har stor betydelse för hur skolsituationen ser ut. Samtidigt har skolsituationen i sig själv tveklöst betydelse för och inverkan på ungdomarna. Ett flertal studier har t ex visat att ungdomar från lägre socialgrupper som ”lyckas” i skolan har andra attityder och väljer andra fritidsaktiviteter än ungdomar från lägre socialgrupper som ”ej lyckas” så bra i skolan. Den förra gruppen närmar sig (dock utan att helt likna) ungdomar från högre socialgrupper när det gäller attityder och fritidsstil (se t ex Jönsson m fl, 1997). I den här rapporten beskrivs ungdomarnas skolsituation med två variabler: betyg i centrala skolämnen samt frågan om hur meningsfull man tycker skolan är. Uppgifterna om elevernas medelbetyg utgår från frågan:

Vilka betyg tror du (enligt din bedömning) att du kommer att få i följande ämnen? (om du går i åk 7 får du försöka uppskatta vilka betyg du skulle fått). Svartalernativ (MVG, VG, G, IG). Följande ämnen ingår: Matematik, Samhällskunskap (SO), Idrott, Svenska, Engelska, Bild: För högstadiel elever gäller även musik och slöjd.

Medelbetyget beräknas som medelvärdet av de ingående ämnena då svaren kodats enligt följande: 1=MVG, 2=VG, 3=G, 4=IG.

En ytterligare bild av ungdomarnas syn på skolan fås från svaren på frågan:

Hur meningsfull tycker du att skolan är för dig? (Mycket meningsfull, Ganska meningsfull, Inte särskilt meningsfull, Inte alls meningsfull).

Fritidssituation

Eftersom bägge enkäterna, både den i Helsingborg och den i Jönköping, haft som huvudsyfte att studera ungdomarnas fritidsvanor finns det självklart en lång rad frågor som berör både deras syn på och (inte minst) deras utnyttjande av olika fritidsaktiviteter. Alla dessa uppgifter kan inte behandlas i denna rapport som då skulle bli alltför överlastad utan att det skulle ge någon ökad kunskap. Analysen måste därför begränsas till några mer centrala frågeställningar av mer övergripande karaktär. För att få en övergripande bild av ungdomars fritidsstil studeras dels vad ungdomar söker på sin fritid, dels hur de prioriterar satsningar på olika fritidsområden. Med utgångspunkt från rapportens syfte är det också av intresse att göra jämförelser mellan de som är med i idrottsförening och de som ej är med samt att studera hur (alla) ungdomar uppfattar/värderar idrottsutövande. Detta senare studeras här med utgångspunkt från hur viktigt man tycker det är att göra och uppleva olika saker i idrottsförening. I viss utsträckning berörs även frågan om utövande av workout och styrketräning som exempel på andra motionsformer.

Beskrivningen av vad ungdomar söker på fritiden bygger på svaren på frågan *Vad tycker du är viktigt med din fritid?* under vilken ungdomarna fått ta ställning till följande alternativ med svarsalternativen *Mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt, inte viktigt.*

- *Att själv få bestämma över min tid*
- *Att få koppla av*
- *Att lära mig något nytt*
- *Att träffa människor*
- *Att uppleva känslor, spänning/bli berörd*
- *Att påverka samhällsutvecklingen*

I enkäterna har ungdomarna även fått ta ställning till hur de prioriterar satsningar på olika fritidsområden genom frågan

- Vilken typ av fritidsaktiviteter tycker du att din kommun främst ska satsa på? Rangordna 1-5. Skriv en etta på det du tycker är viktigast, två på det du tycker är näst viktigast osv*
- *Kultur (t ex teater, dans, utställningar, kulturskolan, bibliotek)*
 - *Idrott (t ex idrottsanläggningar och idrottsföreningar)*
 - *Natur, sjöar, parkområden / för skötsel, underhåll och kalkning)*
 - *Fritidsgårdar/Ungdomskaféer/Träffpunkter*
 - *Föreningsverksamhet (ej idrott)*

Medlemskap i idrottsförening, utövande av styrketräning och workout.

Uppgifter om medlemskap i idrottsförening samt vilka idrottsgrenar ungdomarna ägnar sig åt har hämtats från följande två frågor:

- Är Du med i någon förening eller klubb? (Även frikyrkan är en förening) Ja Nej*
- Vilken/vilka föreningar eller klubbar är Du med i och vad sysslar Ni med för aktiviteter?*
- Förening/klubb Aktivitet/Idrottsgren*

Samtliga enkäter har gått igenom av personer med god kännedom om det lokala föreningslivet. Dessa har dels kontrollerat om det handlar om förening i traditionell mening (i vissa fall har ungdomar angivet verksamheter som gym, teaterskolor, musikskolan osv) och korrigerat svarat på frågan om medlemskap. Därefter har föreningar (sammanlagt 18 huvudkategorier) och enskilda idrottsgrenar kodats.

Analyser av samband med utövande av övriga motionsformer begränsas till Jönköping eftersom enkäterna i Helsingborg inte innehåller frågor som tar upp detta. I Jönköping ingår frågan om utövande när det gäller styrketräning och workout/aerobics i en mer allmänt fråga kring vilka idrotter man utövar utanför skoltid. Frågan lyder

Hur många gånger har du utanför skoltid på egen hand eller tillsammans med någon annan utövat följande idrotter under vårterminen 00 t om i går. Du skall ha utövat idrotten minst 15 minuter varje gång för att den ska redovisas här. Har du sparkat boll utanför huset i minst 15 minuter räknas det som du spelat fotboll. Har du i vardagsrummet eller i källaren övat på ditt work-out-program räknas det som du har sysslat med work-out osv. (Svarsalternativ: 0, 1-4, 5-9, 10-19, 20-40, 41-).

Bland de i frågan uppräknade idrottsgrenarna ingår bland annat styrketräning och Work-out/aerobics o dyl.

För att få en bild av vad ungdomarna vill uppleva när de ägnar sig åt idrott och/eller fysisk aktivitet studeras även svaren på en fråga där eleverna får ta ställning till hur viktigt de tycker det är med olika upplevelser inom idrotten. Frågan lyder på följande sätt:

Hur viktigt tycker du det är att få göra följande saker när du idrottar?(Denna fråga besvaras av alla!)

Att träffa kompisar

Att vinna

Att tävla

Att träna

Att påverka hur träningen bedrivs

Att alltid spela med bästa laget

Att få bra kondition

Att åka på läger och cuper

Att bygga upp min kropp

Att lära mig nya saker

Att uppleva gemenskap

Att uppleva att kroppen är i rörelse/fartkänsla

Jag har i ett antal tidigare rapporter studerat denna fråga (Elofsson, 1994a; Elofsson, 1994b) och därvid kunnat koppla den fråga som används till flera av de dimensioner som Lars-Magnus Engström beskrivit utifrån ett teoretiskt perspektiv (Engström, 1989). De tre dimensioner som framträder tydligast är investering i framgång (att tävla, att vinna, att spela i bästa laget), investering i hälsa (att få bra kondition, att bygga upp min kropp) samt idrottens sociala värde (att uppleva gemenskap, att träffa kompisar). Vid sidan av detta kan känslan att uppleva flyt delvis ses som ett slag mått på det Engström betecknar idrottens egenvärde. Tidigare redovisade resultat visar att det finns mycket tydliga skillnader mellan pojkar och flickor. Pojkar lägger avsevärt större vikt vid investering i framgång, flickor något större vikt vid idrottens sociala värde. Det finns även en tendens till att flickor värderar investering i hälsa något högre än pojkar även om skillnaden i det senare fallet är mindre.

Socialisering via föräldrar

Engström har i boken *Idrott som social markör* pekat på att idrottsutövandet (eller det Engström betecknar kroppskultur, vilket även innefattar motion) kan ses som en markör för det den kände franske sociologen Bourdieu betecknat ”kulturellt kapital”. Även Bourdieu har dragit samma slutsatser från studier i Frankrike. Kroppskulturen (deltagande i idrottsförening, utövande av motion, fysisk aktivitet på fritiden) utgör ett stilelement som markerar stor tillgång på kulturellt kapital. Jag har i en pågående studie kring ungdomars fysiska aktivitet kunnat finna stöd för att detta även tycks gälla inom ungdomsgruppen men med vissa modifieringar (Elofsson, opublicerat manuskript, 2003). Inom ungdomsgruppen tycks medlemskap i idrottsförening ha ett speciellt högt status som markör för socialt och kulturellt kapital medan bilden blir mindre klar när det gäller (utövande av) styrketräning och workout/aerobics m m. Resultaten visar också att socialisering till idrott (via föräldrar) har en stor betydelse för både om ungdomar är fysiskt aktiva och vilken form av fysisk aktivitet de utövar. Fråga är alltså vilken betydelse socialisering från föräldrar har för ungdomarnas prioritering av aerobics, gym och idrottsförening. Tyvärr saknas i de aktuella enkäterna mer detaljerade uppgifter om denna socialisering, det som kommer närmast är uppgifter om föräldrarnas egen aktivitet i förening. En ytterligare begränsning är också att det inte är möjligt att avgöra om föräldrarna är aktiva i idrottsförening eller annan förening. Trots detta torde svaren ändå kunna ge en grov indikation på socialisering. För det första bör föräldrarnas aktivitet i förening kunna ses som en socialisering till att delta i föreningsaktiviteter (i stället för mer kommersiella verksamheter), för det andra är föräldrars

aktivitet i föreningslivet (många gånger just i idrottsförening) ofta knutet till barnens deltagande i förening. Frågorna som ingår i enkäterna lyder

Är din mamma eller pappa aktiv i någon förening?

Ja Nej

Mamma

Pappa

Undersökningsgrupp

Som redan påpekats har de aktuella undersökningarna genomförts i Helsingborg och Jönköping under våren 2000 och innefattar i båda städerna både högstadiet och gymnasiet. I Jönköping har studien endast genomförts i årskurserna 7 och 9 på högstadiet och 2 på gymnasiet, medan samtliga årskurser (på både högstadiet och gymnasiet) ingår i Helsingborg. Detta innebär alltså att undersökningsgruppen innefattar ungdomar i åldern 13 till 19 år. Studien har genomförts i form av enkäter som eleverna fyllt i under lektionstid i skolan. Vid det aktuella tillfället var särskild personal närvarande för att besvara eventuella frågor rörande oklarheter i enkäten. Det externa bortfallet, som endast innefattar elever som var frånvarande vid det aktuella lektionstillfället, är cirka 10% på högstadiet och cirka 15% på gymnasiet.

I tabell 1 beskrivs undersökningsgruppen totalt samt uppdelat efter ort, stadium och kön.

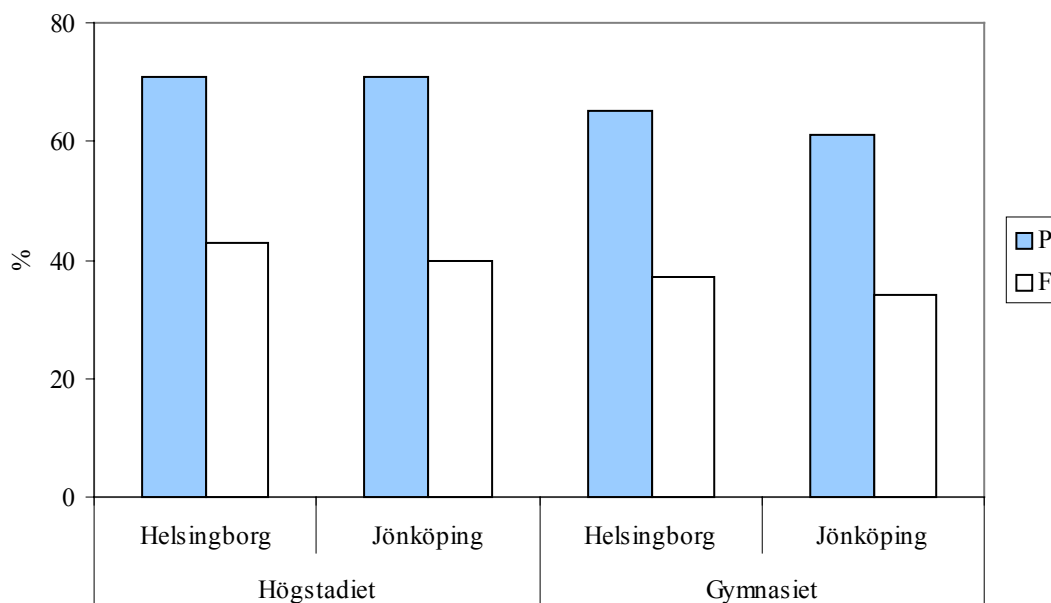
Tabell 1. *Antal svarande efter undersökningsort stadium och kön.*

	Helsingborg		Jönköping	
	Högstadiet	Gymnasiet	Högstadiet	Gymnasiet
	739	811	697	569
Pojkar	378	400	354	273
Flickor	354	400	341	296

På högstadiet har undersökningsgruppen ungefär samma storlek i de båda städerna medan den på gymnasiet är något större i Helsingborg än i Jönköping. Sammanlagt rör studien cirka 1400 elever vardera på högstadiet och gymnasiet.

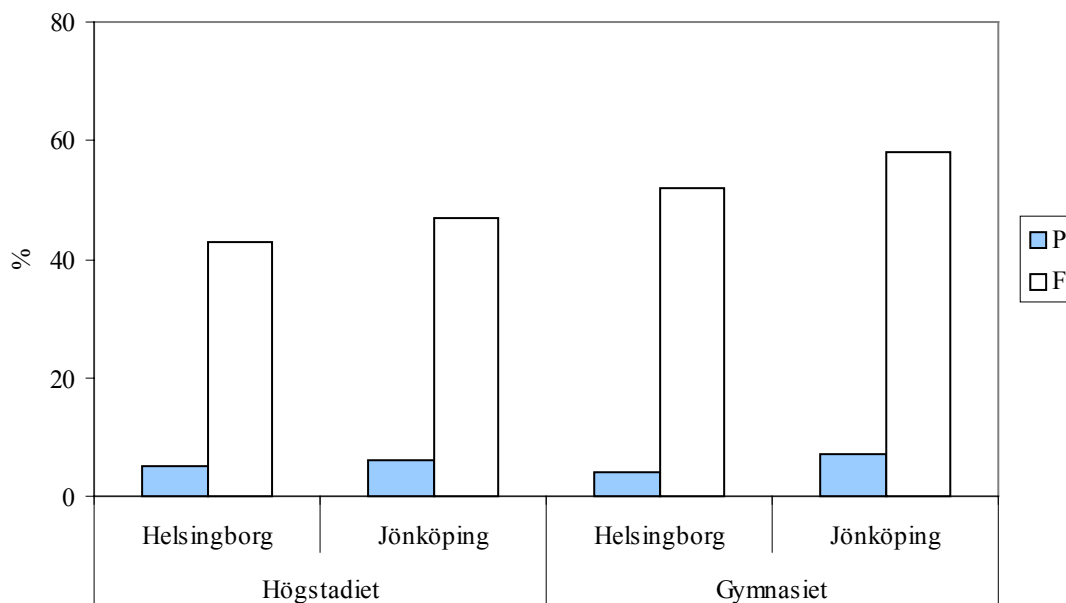
FLICKOR AEROBICS – POJKAR IDROTTSFÖRENING

Den första frågan är givetvis hur ungdomarna rangordnat de olika alternativen. För att få en övergripande beskrivning av prioriteringarna har vi valt att studera hur många det är som placerat respektive alternativ på första plats. I figurerna 1-3 redovisas detta uppdelat efter kön, stadium och ort. Ser man allmänt till resultaten, dvs utan hänsyn till skillnader mellan kön, stadium och orter, blir ordningen följande. Flest, cirka hälften prioriterar idrottsförening, något mer än en fjärdedel aerobics etc och ungefär en femtedel gym. Det är dock viktigt att observera att bakom dessa genomsnitt döljer sig dock betydande skillnader, inte minst mellan flickor och pojkar. En utförlig beskrivning av rangordningarna (där även placeringarna på andra och tredje plats särredovisas) presenteras i bilaga, tabell 2-4. Vi börjar med att se hur många det är som prioriterat idrottsförening främst (figur 1).

Figur 1. Andel (%) elever som tycker det är roligast med idrottsförening (rangordnad på första plats) efter kön, stadium och ort.

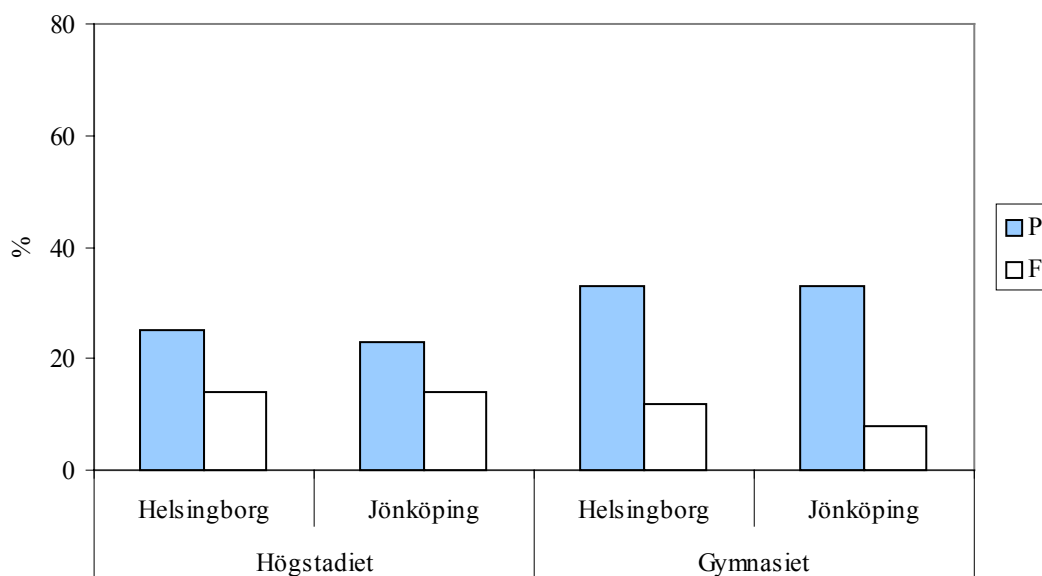
Det mest framträdande är givetvis skillnaden mellan flickor och pojkar, pojkar uppger i betydligt större utsträckning att de prioriterar idrottsförening. Bland pojkarna har ungefär två tredjedelar placerat idrottsförening först mot endast 40% eller färre bland flickorna. Det finns också en skillnad mellan de båda stadierna även om denna är avsevärt mindre. Högstadiet elever prioriterar idrottsförening något högre än gymnasieelever. Slutligen finns det också en viss tendens till att idrottsförening prioriteras något högre i Helsingborg än i Jönköping (dock ej bland högstadietpojkar). Självklart får dessa skillnader konsekvenser när man ser till prioriteringen av de båda andra alternativen. I figur 2 redovisas hur många som sätter aerobics etc högst.

Figur 2. Andel (%) elever som tycker det är roligast med aerobics /workout/spinning/ body pump (rangordnad på första plats) efter kön, stadium och ort.

Skillnaderna mellan könen blir här ännu mer markerade. Medan endast ett fåtal pojkar placerat aerobics etc först är det 40% eller fler av flickorna som sätter detta först. Detta innebär att det är fler flickor som prioriterar aerobics etc än vad det är flickor som prioriterar idrottsförening (på högstadiet i Helsingborg dock lika många). Bland flickor finns det uppenbara skillnader såväl mellan stadier liksom mellan orter. Aerobics prioriteras högst av fler på gymnasiet än på högstadiet och det prioriteras högre av flickor i Jönköping än av flickor i Helsingborg.

Kvar är då de som främst prioriterar gym (figur 3).

Figur 3. Andel (%) elever som tycker det är roligast med gym (rangordnad på första plats) efter kön, stadium och ort.

Det är väl knappast förvånande att gym prioriteras högre av pojkar än av flickor, men man skall ändå inte glömma bort att något mer än 10% av flickorna sätter gym främst. Flickor tar alltså ej lika markant avstånd från detta som pojkar gör från aerobics etc. Bland pojkar är det fler på gymnasiet än på högstadiet som prioriterar gym, bland flickor tvärtom. Skillnaden mellan de båda orterna är begränsade.

SAMBAND MELLAN SOCIAL BAKGRUND OCH PRIORITERINGAR

En fråga av stort intresse är vilket samband det finns mellan prioriteringen av de olika alternativen och social bakgrund. Flera författare har framfört teorin att nya idrottsgrenar i första hand attraherar ungdomar från överklassen för att senare spridas ned till ungdomar från lägre socialgrupper (Engström, 1989). Frågan är om man finner samma mönster här. I detta avsnitt studeras sambandet mellan prioriteringarna och familjens resurser respektive föräldrars utbildning (vilket endast finns uppgifter om i Helsingborg). En annan fråga som har stort intresse är om vi finner skillnader mellan ungdomar med svenskt ursprung och invandrarungdomar och hur dessa skillnader i så fall ser ut. En föreställning som tycks vara relativt utbredd är att såväl gym som aerobics/workout etc i större utsträckning attraherar invandrarungdomarna. Till en del står detta antagande självklart i motsättning till påståendet att nya former i första hand attraherar ungdomar med goda resurser eftersom invandrarungdomarna i högre utsträckning kommer från familjer med mindre resurser. I detta avsnitt studeras också om det finns skillnader beroende på vilken typ av familj ungdomarna tillhör.

Familjetyp

I tabell 2 presenteras hur många som placerat de tre olika alternativen på första plats i relation till vilken typ av familj som ungdomarna bor i. Liksom tidigare presenteras resultaten separat för flickor och pojkar, däremot har de båda stadierna och de båda orterna slagits samman. (I bilagan presenteras genomsnittliga rangordningar även med uppdelning efter stadium och ort).

Tabell 2. *Andel (%) som prioriterar gym, idrottsförening respektive aerobics först efter kön och familjetyp.*

Familjetyp	Pojkar			Flickor		
	Gym	IF	Aerob	Gym	IF	Aerob
Båda föräldrar	26	70	5	11	42	48
Ensam mamma	34	59	8	16	30	55
Ensam pappa	45	43	13	11	32	58
Mamma o styvfar	38	64	2	17	30	52
Ibland mamma, ibland pappa	30	63	6	17	44	41
Själv	41	57	6	21	21	56
Sign. nivå	**	**		**	**	

Familjesituationen tycks i första hand ha betydelse för prioriteringarna av idrottsförening och gym. Detta gäller både för pojkar och flickor. I båda fallen gäller att idrottsförening prioriteras högt av de som bor med bägge sina föräldrar, bland flickor även av de som ibland bor med mamma, ibland med pappa. Intressant att notera är att idrottsförening prioriteras ovanligt lågt av pojkar som bor med en ensamstående pappa och av flickor som bor själva. Bland pojkar prioriteras gym speciellt högt av de som bor med en ensamstående pappa, de som bor med mamma och styvpappa samt de som bor själva. Även flickor som bor ensamma prioriterar gym högt medan flickor som bor med båda föräldrarna eller med en ensamstående pappa prioriterar det lågt.

Familjens resurser

I tabell 3 redovisas hur många som placerat de tre olika alternativen på första plats i relation till familjens resurser. Liksom tidigare presenteras resultaten separat för flickor och pojkar, däremot har de båda stadierna och de båda orterna slagits samman. (I bilagan presenteras genomsnittliga rangordningar även med uppdelning efter stadium och ort).

Tabell 3. Andel (%) som prioriterar gym, idrottsförening respektive aerobics/workout /spinning/body pump först efter kön och familjens resurser.

Familjens resurser	Pojkar				Flickor			
	Gym	IF	Aerob	Sign nivå	Gym	IF	Aerob	Sign nivå
Mycket små	25	64	11	ns	10	23	68	**
Små	31	63	6		14	29	57	
Medel	29	67	4		12	41	47	
Ganska stora	25	69	6		10	41	48	
Mycket stora	28	66	6		11	48	41	

Det är främst bland flickor som det framträder ett mer tydligt samband mellan prioriteringarna och familjens resurser. Flickor från familjer med mindre resurser prioriterar aerobics etc högre och idrottsförening lägre än flickor som kommer från familjer med större resurser. Det är viktigt att komma ihåg att vi här inte kontrollerat för invandrarbakgrund, vilket alltså innebär att dessa skillnader i större eller mindre utsträckning kan bero på skillnader knutna till grad av invandraranknytning (en fråga som skall utredas närmare senare). Bland pojkar blir sambandet mellan prioritering och familjens resurser däremot svagt.

Föräldrars utbildning

Frågan är då vad det finns för samband mellan prioriteringar och föräldrars utbildning. Tyvärr finns här endast uppgifter för Helsingborg eftersom frågan om föräldrars utbildning inte ingick i enkäterna från Jönköping (tabell 4).

Tabell 4. Andel (%) som prioriterar gym, idrottsförening respektive aerobics/workout /spinning/body pump först efter kön och föräldrars utbildning (endast Helsingborg).

Föräldrars Utbildning	Pojkar				Flickor			
	Gym	IF	Aerob	Sign nivå	Gym	IF	Aerob	Sign nivå
Grundskola #	34	62	3	*	14	33	53	ns
Tvåårigt gymnasium ##	33	61	6		9	42	49	
Treårigt gymnasium ###	29	68	2		12	42	46	
Båda universitetsutbildning	22	73	5		15	43	42	

Innefattar även vissa fall då den ena föräldern har tvåårigt gymnasium. ## Innefattar även vissa fall då den ena föräldern har treårigt gymnasium. # Innefattar även vissa fall då den ena föräldern har universitetsutbildning.

Här blir resultaten delvis motsatta de som framträdde med familjens resurser; samband mellan prioriteringar och föräldrars utbildning bland pojkar men ej bland flickor. Bland pojkar innebär högre utbildning hos föräldrar en förskjutning från prioritering av gym mot prioritering av idrottsförening. Bland flickor kan vi även notera, trots att sambandet inte är signifikant, att flickor med lågutbildade föräldrar prioriterar idrottsförening lägre än övriga flickor. Det finns också en klar tendens till att aerobics prioriteras lägre då föräldrarna har högre utbildning. Sammantaget tyder alltså resultaten på att idrottsförening prioriteras högre av ungdomar med högutbildade föräldrar (speciellt bland pojkar) medan gym och aerobics prioriteras högre av de som har föräldrar med lägre utbildning.

Samband med grad av invandraranknytning

Som redan påpekats finns det en tydlig koppling mellan grad av invandraranknytning och familjens resurser. En analys av sambandet med föräldrars utbildning visar att det även finns skillnader mellan ungdomar med svenskt ursprung och ungdomar med invandrarbakgrund i detta avseende, där det gäller att föräldrar till invandrarungdomar i genomsnitt har lägre utbildning. Detta bör man alltså ha i minnet när man tolkar resultaten i följande tabell. I tabellen betecknar "svensk" ungdomar med svenskt ursprung, dvs de som själva är födda i

Sverige och har bägge föräldrarna födda i Sverige. Andra generationens invandrare är födda i Sverige medan bägge föräldrarna är födda utomlands. För första generationens invandrare gäller att både de själva och bägge deras föräldrar är födda utomlands.

Tabell 5. Andel (%) elever som rangordnat olika alternativ på första plats efter kön och grad av invandraranknytning.

	Pojkar #				Flickor ##			
	“Svensk ”	Svag	Andra gen	Första gen	“Svensk ”	Svag	Andra gen	Första gen
Gym	28	31	21	26	11	15	14	16
Aerobics etc	5	5	3	6	48	49	51	61
Idrottsförening	66	64	76	68	41	36	35	23

ns ## p<0.001

Mönstret påminner här om det vi fann när vi studerade familjens resurser, samband med grad av invandraranknytning bland flickor men ej bland pojkar. Speciellt gäller att första generationens invandrarflickor prioriterar idrottsförening lägre och aerobics etc högre än flickor med svenskt ursprung. Som redan påpekats bör man dock ej dra alltför långtgående slutsatser innan man studerat dessa samband efter kontroll för familjens resurser.

Socialisering – föräldrar aktiva i förening

Vid analyserna av föräldrarnas aktivitet i förening har de båda frågorna (mamma respektive pappa aktiv) slagits samman till en variabel – hur många av föräldrarna är aktiva i förening – med alternativen ingen, en, båda. I tabell 6 redovisas hur många som placerat gym, aerobics respektive idrottsförening på första plats i relation till frågan om föräldrarnas aktivitet i förening. En mer detaljerad redvisning, med uppdelning efter stadium och ort lämnas i bilagan.

Tabell 6. Andel (%) elever som rangordnat olika alternativ på första plats efter kön och antal föräldrar aktiva i förening.

	Ingen			En		
	Ingen	En	Båda	Ingen	En	Båda
Gym	32	25	23	14	11	10
Aerobics etc	5	4	6	54	49	43
Idrottsförening	62	71	71	32	40	47

p<0.01 ## p<0.001

Uppenbart finns det ett mycket tydligt samband mellan ungdomarnas prioritering av de tre alternativen och föräldrarnas aktivitet i förening. Bland pojkar går skiljelinjen i första hand mellan om föräldrarna är aktiva eller ej. Pojkar vars föräldrar ej är aktiva i förening prioriterar idrottsförening lägre och gym högre än de som har någon förälder som är aktiv. Bland flickor tycks sambanden vara något mer kontinuerliga. Idrottsförening prioriteras lägst och aerobics respektive gym högre av de flickor som inte har någon förälder som är aktiv i förening. När föräldrarna är aktiva prioriteras idrottsförening högre och aerobics respektive gym lägre med större förändring om båda föräldrarna är aktiva än om endast en av föräldrarna är det.

Den samlade inverkan av social bakgrund

För att få en mer samlad bild av sambandet med social bakgrund och även ta hänsyn till de samband som finns de olika variabler som mäter social bakgrund har vi gjort logistiska regressioner (2). Genom dessa analyser får man en bild av vilket direkt samband som finns med de olika variablerna (dvs samband efter kontroll för övriga variabler). Resultaten från dessa analyser bland pojkar – förklarad varians, oddskvoter samt förekomst av signifikanta samband – redovisas i tabell 7. Vid sidan av familjens resurser och grad av invandrar-

anknytning har vi här även tagit med familjetyper och årskurs. Årskurs kan i detta sammanhang tänkas ge en mer kontinuerlig bild av vilka förändringar som kan tänkas ske med ökad ålder.

Tabell 7. Pojkar. Samband mellan prioritering av aerobics, gym och idrottsförening (andel som rangordnat respektive alternativ först) och social bakgrund. Resultat från logistiska regressioner – förklarad varians (%), oddskvoter samt förekomst av signifikanta samband.

Variabel	Värde	Aerobics		Gym		Idrottsför.	
		Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå
R-2		4.8		3.7		3.5	
Årskurs			+		**		*
Familjens resurser	Högstadiet: 7	1.00		1.00		1.00	
	Högstadiet: 8	2.28	+	1.47	+	0.62	
	Högstadiet: 9	3.22	*	1.57		0.68	
	Gymnasiet: 1	0.93		2.34	***	0.55	
	Gymnasiet: 2	0.86		2.03	**	0.63	
	Gymnasiet: 3	2.09	+	1.95	**	0.58	
Familjetyper	Mycket stora	1.00		1.00		1.00	
	Stora	1.14		0.96		1.21	
	Medel	0.68		1.10		1.02	
	Små	1.15		1.22		0.99	
	Mycket små	1.23		1.20		1.16	
Grad av Invandraranknytning	Båda föräldrar	1.00		1.00		1.00	*
	Ensam mamma	1.33		1.31		0.63	*
	Ensam pappa	2.69	+	2.18	*	0.35	**
	Mamma och annan	0.42		1.53		0.85	
	Pappa och annan	1.93		1.44		0.56	
	Delat	1.29		1.24		0.75	
	Annan vuxen	1.20		0.63		1.06	
	Själv	1.11		1.48		0.72	
Grad av Invandraranknytning	Svenskt ursprung	1.00		1.00		1.00	
	Svag	0.90		1.00		1.05	
	Andra gen. Inv.	0.51		0.69		1.49	
	Första gen. Inv.	0.74		0.90		1.07	

Ser man till förklaringsgraden tycks social bakgrund ha relativt begränsad betydelse för pojkarnas prioritering, i varje fall med utgångspunkt från de mått som ingår. En speciell analys visar att detta inte förändras även om man tar med föräldrarnas utbildning (redovisas ej). Det framträder inte heller några signifikanta samband med denna variabel. Den faktor som i första hand tycks påverka är åldern. Ökad ålder innebär högre prioritering av gym och lägre prioritering av idrottsförening. Prioriteringen av gym ökar från årskurs 7 på högstadiet till första årskurs i gymnasiet där gym prioriteras som högst. I de två sista årskurserna på gymnasiet prioriteras gym något lägre men fortfarande avsevärt högre än på högstadiet. När det gäller prioriteringen av idrottsförening tycks det i första hand ske en kraftig nedgång från årskurs 7 till 8 på högstadiet, varefter andelen som prioriterar idrottsförening högst håller sig ganska stabil. På högstadiet ökar andelen pojkar som prioriterar aerobics etc med ökad ålder medan gymnasiepojkar i samtliga årskurser gör likartade prioriteringar som pojkar i årskurs 7.

När det gäller prioritering av idrottsförening framträder även signifikanta samband med familjetyper. Detta samband visar att pojkar som bor med en ensamstående mamma eller pappa prioriterar idrottsförening lägre än speciellt pojkar som bor med bägge föräldrarna. Detta gäller alltså även efter att man tagit hänsyn till andra olikheter när det gäller social bakgrund.

Allmänt tycks tendensen vara att idrottsförening prioriteras högst bland pojkar som bor med bägge sina föräldrar. Vad som speciellt bör noteras är att det inte framträder några direkta samband varken med familjens resurser eller grad av invandraranknytning när man kontrollerat för social bakgrund i övrigt.

Frågan är då hur det ser ut bland flickor.

Tabell 8. Flickor. Samband mellan prioritering av aerobics, gym och idrottsförening (andel som rangordnat respektive alternativ först) och social bakgrund. Resultat från logistiska regressioner – förklarad varians (%), oddskvoter samt förekomst av signifikanta samband.

Variabel	Värde	Aerobics		Gym		Idrottsför.	
		Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå
R-2		6.6		4.1		5.8	
Årskurs			***		*		+
Familjens resurser	Högstadiet: 7	1.00		1.00		1.00	
	Högstadiet: 8	2.38	***	0.58		0.61	*
	Högstadiet:9	1.31		1.02		0.75	
	Gymnasiet: 1	1.45	+	0.59		0.73	
	Gymnasiet: 2	1.83	**	0.78		0.73	
	Gymnasiet: 3	2.57	***	0.48		0.63	
			+				
Familjetyp	Mycket stora	1.00		1.00		1.00	
	Stora	1.41		0.87		0.74	
	Medel	1.45		0.97		0.78	
	Små	1.77		0.90		0.61	
	Mycket små	3.03	**	0.54		0.39	*
							*
Grad av Invandraranknytning	Båda föräldrar	1.00		1.00		1.00	
	Ensam mamma	1.02		1.71	*	0.72	+
	Ensam pappa	1.07	+	1.04		0.66	
	Mamma och annan	1.21		1.34		0.55	*
	Pappa och annan	4.17	+	0.95		0.19	
	Delat	0.79		1.64		1.00	
	Annan vuxen	0.93		0.02		1.79	
	Själv	0.99		2.83	*	0.43	*
						*	
Grad av Invandraranknytning	Svenskt ursprung	1.00		1.00		1.00	
	Svag	0.96		1.47		0.93	
	Andra gen. Inv.	1.02		1.30		0.80	
	Första gen. Inv.	1.31		1.48		0.48	

Här tycks social bakgrund spela en något större roll, speciellt när det gäller prioritering av aerobics/workout etc och idrottsförening. Liksom bland pojkar förändras inte bilden även om man tar med föräldrarnas utbildning (redovisas ej). Det framträder inte heller några signifikanta samband med denna variabel. Även bland flickorna är det ålder som får störst betydelse men vid sidan av detta framträder även samband eller tendenser till samband med andra variabler. När det gäller prioritering av idrottsförening blir bilden liknande den som framträdde bland pojkar, nämligen att idrottsförening prioriteras högre i årskurs 7 på högstadiet. I huvudsak tycks även ett liknande mönster gälla för prioritering av gym. Bilden när det gäller aerobics etc är mer komplex. Lägst prioriteras detta i årskurs 7 på högstadiet och det finns en tydlig tendens till högre prioritering med ökad ålder. Detta mönster bryts dock i årskurs 8 där just aerobics prioriteras nästan lika högt som på tredje årskursen i gymnasiet.

När det gäller familjetyp framträder, liksom bland pojkar, ett signifikant samband med prioritering av idrottsförening även efter kontroll för social bakgrund i övrigt. I huvudsak tycks detta handla om att flickor som bor med bägge sina föräldrar i högre utsträckning prioriterar idrottsförening. Även det signifikanta samband som finns med grad av invandraranknytning är kopplat till prioritering av idrottsförening och pekar mot att invandrarflickor (och då främst första generationens) prioriterar detta lägre. I motsats prioriterar de gym och bland första generationens invandrarflickor även aerobics/workout etc högre. Det finns vid sidan av dessa samband även en tendens till samband mellan familjens resurser och prioritering av aerobics etc, som pekar mot att flickor från familjer med mindre resurser prioriterar just detta högre.

PRIORITERINGAR OCH VAD ÄR VIKTIGT I IDROTT?

En analys av skillnader mellan grupperna när det gäller vilken betydelse man lägger vid olika upplevelser i idrottande bör ge en uppfattning om vilka värdeskillnader som finns. I tabell x redovisas hur många det är som tycker att olika upplevelse är mycket viktiga. För att göra tabellen lättare att läsa har jag markerat mer avvikande värden med fet (anger höga värden) respektive kursiv (anger låga värden) stil.

Tabell 9. Andel som anger att det är mycket viktigt att få uppleva/kunna göra olika saker i idrott i relation till prioritering av(placerat på första plats) gym, idrottsförening och aerobics efter kön.

	Gym		Idrottsförening		Aerobics		Sign. nivå	
	P	F	P	F	P	F	P	F
Träffa kompisar	58	50	59	62	61	51		**
Vinna	19	11	25	11	18	7	**	***
Tävla	17	17	35	21	21	7	***	***
Träna	60	59	68	69	55	57	**	***
Påverka träning	27	26	29	33	34	27		**
Spela bästa laget	8	6	9	4	9	4		*
Få bra kondis	48	62	58	55	52	55		
Åka på läger	19	13	29	26	22	14	***	***
Bygga upp kroppen	55	48	41	31	40	36	***	**
Lära nytt	53	52	59	68	40	50	**	***
Ha kul	88	87	93	95	87	93	**	*
Uppleva gemenskap	58	54	63	77	63	68		***
Känna flyt	46	49	53	49	43	48	+	

Fet stil anger att det är en ovanligt hög andel som tycker detta är viktigt, medan kursiverade värden anger att det är en ovanligt låg andel som tycker detta.

Resultaten visar att det finns ett tydligt samband mellan prioritering och hur man värderar olika aspekter i idrottandet. Både bland pojkar och flickor finns tydliga skillnader när det gäller inställning till ”att vinna”, ”att tävla”, ”att träna”, ”att åka på läger”, ”att bygga upp kroppen”, ”att lära nytt” och ”att ha kul”. I hög grad tycks det alltså handla om inställning till tävlingsaspekten (det Engström betecknar investering i framgång) samt idrottens sociala värde. Vid sidan av detta kommer även olikheter när det gäller attityden till ”att bygga upp kroppen”, en aspekt som kan ses som investering i hälsa men också som något annat om det bedrivs i alltför extrem form. Vid sidan av dessa samband, som alltså är genomgående, framträder bland flickor även skillnader när det gäller ”att påverka träningen”, ”att spela i bästa laget” samt ”att uppleva gemenskap”. I huvudsak torde dock dessa skillnader även kunna innefattas i de tidigare redovisade dimensionerna.

Vad är det då för skillnader som framträder? Ser man till de avvikande värdena är det i första hand de som prioriterar idrottsförening som skiljer ut sig. Ungdomar som prioriterar idrottsförening tycker att det är viktigare ”att träna”, ”att åka på läger” och ”att lära nytt”. Bland pojkar gäller också att de tycker det är viktigare med ”att vinna”, ”att tävla”, ”att ha kul” och ”att känna flyt”. Flickorna som prioriterar idrottsförening framhäver däremot ”att träffa kompisar”, ”att påverka träningen” och ”att uppleva gemenskap”. Det är tydligt att idrottens sociala värde spelar större roll för de ungdomar som prioriterar idrottsförening än för övriga ungdomar. Bland pojkarna är det också uppenbart att denna grupp lägger större vikt vid tävlingsmomentet.

Ungdomar som prioriterar gym betonar, inte speciellt förvånande, betydelsen av ”att bygga upp kroppen”. Dessutom tycks flickor som prioriterar gym lägga mindre betydelse vid sociala

aspekter ("att ha kul" och "att uppleva gemenskap"). Gruppen som prioriterar aerobics/workout etc skiljer knappast ut sig mera markant, men man kan dock notera att pojkar i denna grupp inte lägger så stor vikt "att lära nytt" och att flickor i ovanligt liten utsträckning tycker att det är viktigt med "att vinna" och "att tävla".

PRIORITERINGAR OCH SYN PÅ FRITIDEN

I föregående avsnitt studerades sambandet mellan prioriteringar och syn på idrott, något som till en del ger en bild av ungdomarnas värderingar och fritidsstil. Detta följs här upp genom att vi ser närmare på hur prioriteringarna kopplas samman dels med ungdomarnas prioritering av kommunala satsningar på olika fritidsområden, dels med ungdomarnas syn på vad som är viktigt att göra på (få ut av) fritiden.

Prioritering av olika fritidsområden

Ungdomarnas prioritering av satsningar på olika fritidsområden (3) ger en ytterligare bild av vilka värderingar ungdomarna står för. Ett problem är givetvis att begreppet idrott (som står för ett av de fem fritidsområdena) är mycket starkt kopplat till idrottsförening. I tabell 10 redovisas hur ungdomar som placerat gym, aerobics respektive idrottsförening först rangordnat satsningar olika fritidsområden. Som mått används den genomsnittliga rangordningen (1-5) av de olika fritidsområdena.

Tabell 10. Genomsnittlig rangordning (medelvärden) av satsningar på olika fritidsområden bland de som placerat gym, idrottsförening och aerobics först efter kön.

	Gym		Idrottsförening		Aerobics		Sign. nivå	
	P	F	P	F	P	F	P	F
Satsa på kultur	3.50	2.92	3.72	3.12	2.84	2.75	***	***
Satsa på idrott	2.67	3.16	1.77	2.35	3.05	3.18	***	***
Satsa på fritidsgård	2.29	1.88	2.45	2.37	2.59	1.96	*	***
Satsa på natur	2.89	3.29	3.10	3.18	3.08	3.26	+	
Satsa på förening	3.57	3.66	3.89	3.90	3.28	3.79	***	+

Det finns uppenbart ett tydligt samband mellan prioritering av gym, idrottsförening, aerobics och rangordningen av satsningar på de flesta fritidsområdena. Inte speciellt förvånande finner vi att de som prioriterar idrottsförening i högre utsträckning vill ha satsningar på idrott än andra. Detta innebär i sin tur att man tycker det är mindre viktigt med satsningar på kultur. Bland flickorna i denna grupp lägger man också något större vikt vid satsningar på natur och något mindre vid satsningar på fritidsgårdar/träffpunkter.

Gruppen som prioriterar gym vill i högre utsträckning ha satsningar på fritidsgårdar/träffpunkter. Pojkar i denna grupp vill också i högre utsträckning ha satsningar på natur, medan flickor främst skiljer ut sig genom att något oftare vilja ha satsningar på föreningslivet utanför idrotten.

Ungdomarna som prioriterar aerobics/workout etc är de som främst vill ha satsningar på kultur och pojkar i denna grupp vill i högre utsträckning ha satsningar på föreningar vid sidan om idrotten. Men dessa pojkar utmärks också av att de inte sätter satsningar på idrott och fritidsgårdar/träffpunkter lika högt som andra pojkar.

Vad är viktigt att göra på fritiden?

Frågan om vilka upplevelser ungdomarna söker på fritiden (4) ger ytterligare en bild av hur man ser på fritiden och vilka allmänna värderingar man har. I tabell 11 redovisas medelvärden. Kodningen har gjorts på så sätt (mycket viktigt=1, ganska viktigt=2 osv) att lägre värden innebär att man tycker det är viktigare att få uppleva olika saker.

Tabell 11. Betydelsen av att uppleva olika saker på fritiden (medelvärden) i relation till prioritering av gym, idrottsförening och aerobics efter kön

	Gym		Idrottsförening		Aerobics		Sign. nivå	
	P	F	P	F	P	F	P	F
Att bestämma över tid	1.26	1.28	1.29	1.30	1.24	1.28		
Att koppla av	1.51	1.52	1.47	1.49	1.46	1.41		
Att lära nytt	2.08	2.17	2.06	2.03	1.91	2.16		*
Att träffa människor	1.49	1.45	1.52	1.43	1.49	1.40		
Att uppleva känslor/spänning	1.79	1.66	1.83	1.75	1.76	1.69		
Att påverka samhället	2.70	2.63	2.62	2.55	2.48	2.57		

Skillnader mellan de tre grupperna är små, dvs oberoende av hur man prioriterar gym, idrottsförening eller aerobics etc lägger man ungefär samma vikt vid olika upplevelser. Det är endast i ett enda fall som det framträder något signifikant samband nämligen bland flickor när det gäller vilken vikt man lägger vid att "lära sig nytt", något som värderas lite lägre av de som placerar aerobics/workout först.

Prioriteringar och medlemskap i idrottsförening

Att det finns ett samband mellan hög prioritering av idrottsförening och medlemskap i idrottsförening förefaller självklart. Många av de som prioriterar idrottsförening högst är naturligtvis medlemmar. Mer komplicerat är det givetvis att tolka ett sådant samband. Är det den höga prioriteringen av idrottsförening som gör att de gått med eller är det medlemskap i idrottsförening som gör att de prioriterar idrottsförening före gym och aerobics? Eller är det helt enkelt så att hög prioritering av idrottsförening och medlemskap i idrottsförening egentligen mäter ungefär samma sak? Syftet med det här avsnittet är inte att söka besvara denna komplicerade fråga (vilket inte går att göra med tillgängliga data) utan får ses som mindre ambitiös. Är det så att alla som är medlemmar i idrottsförening prioriterar idrottsförening högst? Hur många av medlemmarna sätter gym eller aerobics före? Detta kan ge en bild av i vilken utsträckning idrottsrörelsen kan utmanas av de båda övriga motionsformerna.

På samma sätt är det av intresse att se närmare på hur många av de ungdom ej är med i idrottsförening som placerat idrottsförening först, vilket borde ge en bild av hur många som (av olika skäl) kan tänkas hindras att delta i idrottsförening. Här skall kanske ordet "hindras" läsas med försiktighet, kanske handlar det bara om att man inte hittat någon aktivitet som passar en. Det är dock rimligt att se denna senare grupp som en möjlig rekryteringsgrupp för idrottsrörelsen. För att få en bild av vilka förändringar som måste göras inom idrottsrörelsen krävs dock här mer information än vad som går att få fram ifrån den här undersökningen.

I tabell 12 redovisas hur många som prioriterar gym, aerobics respektive idrottsförening högst bland pojkar och flickor som är medlemmar respektive ej medlemmar i idrottsförening.

Tabell 12.. Andel (%) elever som rangordnat olika alternativ på första plats efter kön och medlemskap i idrottsförening.

Prioriterar (placerat först)	Pojkar #		Flickor ##	
	Medlem i idrottsförening Nej	Ja	Medlem i idrottsförening Nej	Ja
Gym	47	15	16	6
Aerobics etc	7	4	63	31
Idrottsförening	46	82	21	62

p<0.001 ## p<0.001

Som väntat blir det tydliga skillnader mellan medlemmar och icke medlemmar i idrottsförening. Det är mer än tre gånger så vanligt att pojkar som ej är med i idrottsförening prioriterar gym högst än att de som är med gör det. I motsats är det nästan dubbelt så vanligt att de som är med i idrottsförening prioriterar idrottsförening högst. Men vi skall inte glömma bort att sambandet långt ifrån är fullständigt, 20% av de som är med i idrottsförening sätter inte idrottsförening först (de flesta väljer i stället gym, totalt cirka 10% av pojkarna) och 46 % (totalt nästan 20% av alla pojkar) av pojkar som ej är med i idrottsförening prioriterar ändå idrottsförening högst. Detta skulle kunna ses som uttryck för en ”potentiell kritik” av idrottsrörelsen som knappast kan ses som betydelslös om man ställer dessa 30% mot de knappt hälften som både är med i och placerat idrottsförening först.

Även bland flickor finns tydliga skillnader mellan de som är med i idrottsförening och de som ej är det. Det är tre gånger så vanligt att medlemmar i idrottsförening placerar denna på första plats än att de som ej är med gör det. I gengäld är det dubbelt så vanligt att de senare placerat aerobics först. Även när det gäller värdering av gym finns tydliga skillnader; medan endast 6% av medlemmar i idrottsförening sätter gym först placeras detta först av 16% av de flickor som ej är med i idrottsförening. Ser vi till den ”potentiella kritiken” av idrottsrörelsen kan man notera att nästan 40% av medlemmar i idrottsförening (motsvarande 16% av alla flickor) inte prioriterar idrottsförening högst medan endast 21% av de som ej är med (12% av alla flickor) ändå placerar denna högst. Slår man samman dessa båda grupper, totalt en tredjedel av alla flickor, blir denna betydligt större än den grupp av flickor som är med i idrottsförening och prioriterar denna högst (26% av alla flickor). Sett från detta perspektiv skulle alltså den ”potentiella kritiken” mot idrottsrörelsen vara större bland flickor än bland pojkar. Samtidigt är det en större grupp bland flickorna som inte ”engageras” i idrottsförening antingen genom att vara medlemmar eller genom att prioritera idrottsförening högst.

VAD KAN "FÖRKLARA" PRIORITERINGARNA?

För att söka få en djupare förståelse kring vad det är som inverkar på ungdomarnas prioriteringar har vi genomfört logistiska regressioner där vi vid sidan av de tidigare behandlade bakgrundsvariablerna även tagit med föräldrarnas aktivitet i förening samt medelbetyg och betyg i idrott som beskrivning av ungdomarnas skolsituation. Tabell 13 nedan visar tydligt att det finns klara skillnader mellan de tre prioriteringsgrupperna båda vad gäller medelbetyg och betyg i idrott.

Tabell 13. Medelbetyg samt betyg i idrott (medelvärden) i relation till prioritering av gym, idrottsförening och aerobics (placerat på första plats) efter kön.

	Gym		Idrottsförening		Aerobics		Sign. nivå	
	P	F	P	F	P	F	P	F
Medelbetyg	2.47	2.45	2.25	2.11	2.41	2.37	***	***
Betyg idrott	2.34	2.59	1.80	2.03	2.36	2.62	***	***

De skillnader som finns mellan grupperna kan sammanfattas mycket enkelt, ungdomar som prioriterar idrottsförening har i genomsnitt högre betyg både allmänt och i idrott än övriga ungdomar. Frågan är då vad som händer när man även för in dessa skolfaktorer i modellen.

I tabell 14 presenteras resultaten från logistiska regressioner bland pojkar där betyg tas med tillsammans med övriga bakgrundsvariabler.

Tabell 14. Pojkar. Vad förklarar prioritering av aerobics, gym och idrottsförening (andel som rangordnat respektive alternativ först)? Resultat från logistiska regressioner – förklarad varians (%), oddskvoter samt förekomst av signifikanta samband.

Variabel	Värde	Aerobics		Gym		Idrottsför.	
		Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå
R ²		7.4		10.3		17.3	
Årskurs			+		*		+
Högstadiet	7	1.00		1.00		1.00	
	8	2.23	+	1.41		0.64	*
	9	2.78	+	1.53		0.64	+
Gymnasiet	1	0.66		2.14	**	0.61	*
	2	0.89		1.88	*	0.69	
	3	2.13	+	1.91	*	0.57	*
Familjetyp	Båda föräldrar	1.00		1.00		1.00	
	Ensam mamma	1.42		1.19		0.76	
	Ensam pappa	2.95	+	1.53		0.49	
	Mamma och annan	0.46		1.37		0.96	
	Pappa och annan	2.45		1.58		0.44	
	Delat	1.48		1.13		0.79	
	Annan vuxen	1.40		0.68		0.87	
	Själv	1.04		1.21		0.87	
Grad av Invandraranknytning	Svenskt ursprung	1.00		1.00		1.00	
	Svag	0.95		0.87		1.21	
	Andra gen. Inv.	0.30		0.81		1.33	
	Första gen. Inv.	0.99		1.01		1.01	
Föräldrar aktiva i Förening			+		+		*
	Ingen	1.00		1.00		1.00	
	En	0.69		0.74	+	1.42	*
	Båda	1.56		0.70	*	1.41	*
Medelbetyg		0.67		1.20		0.96	
Betyg i idrott		1.72	**	1.69	***	0.43	***

Ser man mer allmänt till i vilken utsträckning de ingående variablerna kan förklara de olika prioriteringarna är det uppenbart att dessa faktorer spelar störst roll för prioritering av idrottsförening. Detta är intressant eftersom fördelningen när det gäller hur många som prioriterar idrottsförening och hur många som prioriterar gym är så olika. Det vore rimligt att tänka sig att den sociala bakgrunden skulle slå igenom starkast i den mindre gruppen (och då egentligen när det gäller de som prioriterar aerobics). Detta stämmer ju också med vad flera forskare framfört när det gäller utövandet av olika idrottsgrenar (se t ex Engström, 19xx). En av de förklaringar man framfört, tillsammans med kostnadsaspekter, är att nya idrottsgrenar i ett första steg fångas upp av personer från högre medelklass eller överklass. Däremot stämmer resultaten väl med de som framträder i en pågående analys av ungdomars fysiska aktivitet och vilka former av aktivitet som ungdomarna utövar (Elofsson, 2002). Dessa analyser visar att social bakgrund och socialisering till idrott samt skolsituation diskriminerar betydligt starkare mellan inaktiva och medlemmar i idrottsförening än mellan inaktiva och de som endast utövar fysisk aktivitet i organiserad form utanför förening (på gym eller som aerobics) respektive de som utövar fysisk aktivitet i oorganiserad form (t ex jogging).

De viktigaste förklaringsvariablerna är ålder, om föräldrar är aktiva i förening eller ej samt betyg i idrott. Åldersmässigt är det uppenbart så att pojkar i årskurs 7 prioriterar idrottsförening högre än övriga pojkar. Det verkar vara så att det sker en markant förändring mellan årskurserna 7 och 8 varefter andelen som prioriterar idrottsförening sedan håller sig ganska stabil. Pojkar som har en eller båda föräldrar aktiva i förening (det tycks inte ha någon betydelse om det endast är en eller båda) prioriterar idrottsförening högre. Det finns också ett mycket starkt samband med betyg i idrott, de som prioriterar idrottsförening har betydligt högre betyg. Ser man till resultaten utan kontroll för andra variabler blir skillnaden betydande. Av de pojkar som placerat idrottsförening först är det 39% som har väl godkänt i idrott, av de som placerat idrottsförening på andra eller tredje plats endast hälften så många (20 respektive 18%).

De åldersskillnader som finns när det gäller prioritering av idrottsförening får självklart genomslag när det gäller prioritering av aerobics/workout och gym, prioriterar man inte idrottsförening prioriterar man något av de båda andra. Framst handlar det om att elever från årskurs 8 och uppåt prioriterar gym, men här är åldersskillnaderna lite mer oklar. I första hand tycks det ske en ökning från högstadiet till gymnasiet, fler av gymnasiepojkarna prioriterar gym. När det gäller prioriteringen av aerobics, något som ju endast en mindre andel av pojkarna sätter först, är åldersmönstret mer komplicerat. Det finns en tendens till att pojkar i årskurserna 8 och 9 på högstadiet och de som går i tredje årskurs på gymnasiet oftare väljer att prioritera aerobics. Det finns också både då det gäller prioritering av gym och av aerobics tendens till samband med föräldrars aktivitet i förening, där det mest framträdande draget är att de pojkar som sätter gym först i mindre utsträckning har föräldrar som är aktiva i förening. För bägge grupperna finns tydliga samband med betyg i idrott; pojkar som prioriterar gym eller aerobics har lägre betyg.

Vid sidan av detta bör man givetvis notera att det inte framträder några signifikanta direkta samband varken med familjetyp eller grad av invandraranknytning när man kontrollerat för övriga variabler. Det finns inte heller någon direkt koppling till familjens resurser (se resultat från tidigare analys).

Hur ser det då ut bland flickor?

Tabell 15. Flickor. Vad förklarar prioritering av aerobics, gym och idrottsförening (andel som rangordnat respektive alternativ först)? Resultat från logistiska regressioner – förklarad varians (%), oddskvoter samt förekomst av signifikanta samband..

Variabel	Värde	Aerobics		Gym		Idrottsför.	
		Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå	Odds Ratio	Sign nivå
R-2		13.0		6.4		21.6	
Årskurs			***		+		*
Högstadiet	7	1.00		1.00		1.00	
	8	2.04	***	0.56		0.74	
	9	1.46		0.93		0.62	+
Gymnasiet	1	1.34		0.59		0.82	
	2	2.16	**	0.68		0.63	+
	3	2.68	***	0.51	**	0.56	**
Familjetyp							*
	Båda föräldrar	1.00		1.00		1.00	
	Ensam mamma	1.17		1.50		0.64	*
	Ensam pappa	1.17		0.89		0.79	
	Mamma och annan	0.98		1.46		0.61	
	Pappa och annan	3.22		0.84		0.22	
	Delat	0.72		1.68		1.16	
	Annan vuxen	0.84		0.01		2.76	
	Själv	0.87		2.81	*	0.43	*
Grad av Invandraranknytning							*
	Svenskt ursprung	1.00		1.00		1.00	
	Svag	0.90		1.57	+	0.93	
	Andra gen. Inv.	1.12		1.35		0.66	
Föräldrar aktiva i Förening							**
	Första gen. Inv.	1.37		1.40		0.47	**
	Ingen	1.00		1.00		1.00	
	En	0.94		1.03		1.18	
Medelbetyg Betyg i idrott	Båda	0.88		1.00		1.19	
		1.05		1.90	**	0.66	**
		1.86	***	1.06		0.42	***

Även bland flickorna gäller att de ingående variablerna har störst inverkan på prioritering av idrottsförening. Även här är ålder och betyg i idrott viktiga faktorer, men vid sidan av dessa framträder även samband med familjetyp och grad av invandraranknytning. Däremot tycks inte föräldrarnas aktivitet i förening spela så stor roll för flickornas prioritering.

Sambandet med ålder blir liknande det som framträdde bland pojkar, flickor i årskurs 7 prioriterar idrottsförening högre än övriga flickor. Det verkar också här vara så att det sker en markant förändring mellan årskurserna 7 och 8 varefter andelen som prioriterar idrottsförening sedan är ganska stabil. I huvudsak tycks det vara så att idrottsförening prioriteras högst av flickor som bor med bägge sina föräldrar, däremot klart lägre av de som bor med en ensamstående mamma eller bor själva. Sambandet med grad av invandraranknytning visar tydligt att invandrarflickor prioriterar idrottsförening markant lägre än flickor med svenskt ursprung. Speciellt lågt prioriteras detta av första generationens invandrarflickor. Resultaten visar också att flickor som prioriterar idrottsförening inte bara har högre betyg i idrott utan också högre betyg mer allmänt även efter kontroll för andra variabler. Ser man till ursprungsvärden (dvs utan kontroll för andra faktorer) blir skillnaderna betydande. Bland flickor, liksom bland pojkar, som sätter idrottsförening främst har 28% väl godkänt betyg i idrott, bland de som placerat idrottsförening på andra plats 11% och bland de som placerat denna på tredje plats endast 5%. Skillnaderna är här ännu mer dramatiska än bland pojkarna,

kanske något som idrottslärarna borde tänka på. Även om man ser till medelbetyget framträder ett liknande klart kontinuerligt samband.

De ålderskillnader som finns när det gäller prioritering av idrottsförening får främst genomslag när det gäller prioritering av aerobics/workout, vilket prioriteras lägst av flickor i årskurs 7. Mest framträdande är dock här att flickor i årskurs 8 på högstadiet och årskurserna 2 och 3 på gymnasiet prioriterar aerobics/workout högre än flickor i övrigt. När det gäller prioritering av gym följer däremot åldersmönstret det som finns för prioritering av idrottsförening, vilket alltså innebär att även gym prioriteras högst av flickor i årskurs 7 och klar lägre av flickor i årskurs tre på gymnasiet.

Prioritering av aerobics kopplas till lägre betyg i idrott. Endast sex procent av de flickor som placerat aerobics först har väl godkänt mot 23-26% av de som placerat det på andra eller tredje plats. Bland flickor som prioriterar gym gäller däremot att detta kopplas till medelbetyget, de har lägre medelbetyg än övriga flickor och står här i tydlig motsats till flickor som prioriterar idrottsförening (som har högre betyg än genomsnittet). Av speciellt intresse kan också vara att notera att flickor som bor ensamma ovanligt ofta prioriterar gym.

PRIORITERINGAR OCH UTÖVANDE

Vi har redan i ett tidigare avsnitt diskuterat kopplingen mellan prioriteringar och medlemskap i idrottsförening. Det är givetvis även av intresse att se närmare på sambandet mellan prioriteringar och utövande av andra motionsformer. Eftersom uppgifter om utövande i dessa fall endast finns för Jönköping begränsas analysen i detta avsnitt endast till denna kommun. I tabell 16 studeras närmare hur utövande ser ut när det gäller styrketräning och workout/aerobics i de olika (prioriterings-)grupperna. I tabellen redovisas även andelen medlemmar i idrottsförening, uppgifter som finns både för Helsingborg och Jönköping.

Tabell 16. Utövande i relation till prioriteringar. Andel (%) som är medlemmar i idrottsförening respektive ägnar sig åt styrketräning eller workout/aerobics (Jönköping, antal ggr under vårterminen) i relation till prioriteringar av gym efter kön.

	Pojkar				Flickor			
	Gym	IF	Aerob	Sign nivå	Gym	IF	Aerob	Sign nivå
Medlem idrottsför.	30	71	40	***	23	68	27	***
Styrketräning: 1-	55	47	42	***	39	37	33	*
10-	37	15	21		15	7	4	
20-	28	8	5		3	2	2	
41-	16	3	3		1	1	0	
Workout, aerobics: 1-	6	8	11	*	23	24	44	***
10-	1	1	5		1	4	15	
20-	0	1	5		1	3	9	
41-	0	0	5		0	1	3	

Resultaten visar, vilket väl knappast är förvånande, att det finns ett tydligt samband mellan prioriteringar och utövande. De som sätter idrottsförening främst är oftast medlemmar i idrottsförening, de som prioriterar gym är mest aktiva i styrketräning och de som prioriterar gym är mest aktiva när det gäller workout/aerobics. Men sambandet är inte fullständigt. Cirka 30% av de som satt idrottsförening först är inte medlemmar i idrottsförening. Fyrtiofem procent av pojkar och mer än 60% av flickor som placerat gym först har inte någon gång under terminen ägnat sig åt styrketräning (trots allt en vanlig sysselsättning på gym). Något mer än hälften av pojkarna och två tredjedelar av flickorna som sätter aerobics främst har inte ägnat sig åt workout/aerobics någon gång under hela terminen.

Uppenbart är det så att en hög prioritering inte automatiskt leder till utövande, möjligen kan det stå för ett intresse. Med tanke på att man i debatten bekymrat sig över ungdomars alltför låga fysiska aktivitet borde ungdomarnas prioriteringar ge en bild av vilka möjligheter det finns att få ungdomar mer aktiva. Sett från detta perspektiv skulle det vara intressant att närmare studera vad det är som förhindrar utövandet, något som tyvärr inte går att göra med våra data. Handlar det om att man är alltför upptagen av andra aktiviteter, att det saknas lämpligt utbud, att det är för dyrt eller finns det andra orsaker?

SAMMANFATTNING

Den första frågan är givetvis vad högstadie- och gymnasieelever rent allmänt prioriterar. Hur många tycker det är roligast att vara med i idrottsförening, att gå på gym eller att ägna sig åt aerobics/workout/spinng/body pump? Ser man till resultaten rent allmänt är det tveklöst idrottsförening som sätts först av ungdomarna. Ungefär två tredjedelar av pojkarna och 40% av flickorna har placerat idrottsförening först. Detta görs något oftare av högstadie- än av gymnasieeleverna och något oftare av ungdomar i Helsingborg än av ungdomar i Jönköping. I varje fall bland pojkar är det uppenbart att idrottsförening har det starkaste stödet. Bland flickor är det däremot inte alls lika klart, här konkurrerar aerobics/workout väl, fler eller lika minst lika många har placerat detta på första plats. Bland flickor prioriteras aerobics/workout högre på gymnasiet än på högstadiet och högre i Jönköping än i Helsingborg. Endast ett fåtal pojkar anger däremot att workout/aerobics är roligast vilket innebär att könsskillnaderna här blir mycket stora, oftast större än när det gäller idrottsförening. Gym är det som prioriteras lägst av ungdomar, högre av pojkar än av flickor. Bland pojkar prioriteras det högre på gymnasiet än på högstadiet, bland flickor snarare tvärtom men med mindre skillnader mellan stadierna. Trots att gym allmänt sett prioriteras klart lägre än de båda övriga verksamheterna skall man inte glömma bort att en fjärdedel av högstadiepojkarna och en tredjedel av gymnasiepojkarna placerat detta först. Bland flickorna är det 10-15% som gjort detsamma.

Ser man till könsskillnaderna när det gäller prioriteringen är dessa tveklöst mest markerade när det gäller aerobics, där relationen mellan hur många pojkar och hur många flickor som placerat detta högst är 1:10. Könsskillnaderna är här mer extrema än när det gäller idrottsförening och gym där relationen mellan andelen flickor och pojkar som prioriterar dessa högst är 6:10 (på gymnasiet dock 3:10 för gym). Frågan är då hur detta stämmer med könsfördelningen när det gäller utövande. För idrottsförening blir könsfördelningen mer sned när det gäller prioriteringar än när det gäller deltagande (resultaten redovisas ej). Detta skulle alltså tyda på antingen att pojkar har mindre möjligheter att delta i idrottsförening eller att flickor deltar i högre utsträckning än ”vad de egentligen vill”. I varje fall framträder inget som tyder på att flickor skulle ha speciella hinder för att delta i idrottsförening. Jämför man utövandet av styrketräning med prioritering av gym (vilket kanske till en del kan ifrågasättas) blir bilden den motsatta. Könsskillnaderna blir här större för utövande än för prioriteringar, vilket skulle tyda på att det kan finnas extra hinder för flickor att ägna sig åt detta. Jämför man slutligen könsfördelningen när det gäller utövande av aerobics med prioritering av motsvarande verksamheter blir skillnaderna däremot ganska begränsade, vilket tyder på att det inte finns några speciella könsspecifika hinder. Det avsevärt lägre deltagandet bland pojkar skulle alltså i hög grad kunna förklaras av det mycket låga intresset.

Att könsskillnader spelar stor roll är uppenbart. Frågan är vilka betydelse andra faktorer i ungdomarnas bakgrund har för prioriteringarna. För det första skall man notera att dessa faktorer långt ifrån ger en fullständig förklaring till ungdomarnas val. Även då man tar med alla variabler vi har tillgång till blir förklaringsgraden relativt måttfull. Men detta betyder inte att dessa faktorer är betydelselösa. En faktor som har stor betydelse är ungdomarnas ålder. Idrottsföreningar har sin största support i första årskursen på högstadiet (årskurs 7) men får sedan lägre stöd. Även om de samlade sambanden med olika variabler som kan sägas beskriva social bakgrund inte är överdrivet starka är det ändå intressant att notera de samband (eller möjligen tendenser till samband) som finns. Idrotten får störst stöd av ungdomar med större resurser, något som ytterligare förstärks om man ser till medelbetyg och betyg i idrott. Ungdomar som prioriterar idrottsförening kommer i större utsträckning från familjer med större resurser, har oftare högutbildade föräldrar, oftare föräldrar som är aktiva i förening (vi

vet inte om det är idrottsförening men detta är nog troligt), har högre medelbetyg och högre betyg i idrott. Bland pojkar är kopplingen till invandrarbakgrund svag, medan det är mindre vanligt att invandrarflickor prioriterar idrottsförening än att flickor med svenskt ursprung gör det.

En motpoler till de som sätter idrottsförening främst utgör bland pojkar de som sätter gym främst samt bland flickor i första hand de som prioriterar aerobics högst. Bland flickor blir även hög prioritering av gym till en del en motpol som utmärks att detta attraherar flickor som bor med en ensamstående mamma (något som även tycks gälla för motsvarande grupp av pojkar) eller själva samt av invandrarflickor.

Ser man till vilka värden ungdomar kopplar till idrottsförening (frågor som i de flesta fall besvarats även av de som ej är med i idrottsförening) framträder mycket tydliga skillnader mellan de tre prioriteringsgrupperna både bland pojkar och flickor. Den grupp som tydligast skiljer ut sig är de ungdomar som prioriterar idrottsförening högst, de lägger större vikt vid idrottens sociala värde. Bland pojkar finner man här också en tydligare betoning av tävlingselementet. De båda övriga prioriteringsgrupperna skiljer sig i första hand genom att man lägger mindre vikt vid olika upplevelser. Ett undantag är dock de som prioriterar gym, där både flickor och pojkar i högre utsträckning än andra ungdomar betonar betydelsen av att ”bygga upp kroppen”. Bland flickor utmärks denna grupp också av att de tycker att det är mindre viktigt ”att ha kul” och ”att uppleva gemenskap”, något som kan förvåna med tanke på att flickor som bor med en ensamstående mamma eller bor själva är överrepresenterade. Kan det möjligen handla om att man lär sig självförsvar och då ser den sociala gemenskapen som mindre betydelsefull.

Flickor som prioriterar aerobics skiljer sig genom att i ännu mindre utsträckning än flickor som prioriterar idrottsförening tycka det är viktigt ”att vinna”, ”att tävla”. Tävlingsaspekten är alltså tydligt nedtonad inom denna grupp. En annan intressant aspekt är också att denna grupp i högre utsträckning vill ha satsningar på kultur än andra flickor.

SLUTDISKUSSION

Idrottsrörelsen har under en period, i varje fall fram till mitten på 1980-talet, upplevt en dramatisk uppgång. Engström visar t ex att endast en begränsad andel av 15-åringar (cirka 40 % bland pojkar och cirka 15 % bland flickor) var medlemmar i idrottsförening 1968. År 1984 hade detta ökat till cirka 60% bland pojkar och cirka 40% bland flickor (Engström, 1984). Utvecklingen sedan mitten på 1980-talet är mer oklar, andelen ungdomar som är medlemmar tycks ha stabiliserats, möjligen minskat något bland pojkar och ökat något bland flickor. Fortfarande gäller dock tveklöst att idrottsförening intar en helt dominerande plats när det gäller ungdomars föreningsdeltagande och spelar en viktig roll bland ungdomars fritidsaktiviteter. Bakom den dramatiska ökningen av deltagandet i idrottsförening döljer sig faktumet att det spontana idrottsutövandet som pojkar tidigare utövade i allt större utsträckning fördes in under idrottsrörelsen och därmed under vuxnas kontroll. Detta förklarar dock ej den uppgång som varit minst lika dramatisk när det gäller flickornas ökade deltagande. Här torde man få söka förklaringar kopplade till det ökade arbetsdeltagandet bland kvinnor och det alltmer ökade kravet på jämställdhet. Kvinnornas ökade arbetskraftsdeltagande har lett till utveckling av offentlig omsorg (dagem, fritidshem), kraven på jämställdhet, att kvinnor trängit in på områden som traditionellt dominerats av män.

Som sagt har idrotten i dag tveklöst en dominerande plats i ungdomars fritidsliv, men ändock finns vissa tecken som pekar mot att den skulle minska något. Ser man till idrottsrörelsens betydelse för ungdomars fysiska aktivitet (inte minst efter minskningen av antalet gymnastiktimmor i skolan) kan även små tecken på förändringar vara ”oroväckande”. Men det är också viktigt att inte sätta likhetstecken mellan ungdomars deltagande i idrottsförening och ungdomars intresse för motion och fysisk aktivitet. Idrottsrörelsen har en klar koppling till tävling och elitprestationer. Idrottsrörelsen kan alltså tänkas förlora anhängare bland ungdomar som är intresserade av motion och fysisk aktivitet, men tar avstånd från alltför stark tävlingsinriktning och inte vill satsa intensivt på att åstadkomma elitprestationer. Numera är det dock knappast spontant idrottsutövande i traditionell form som utgör ett mer väsentligt alternativ till deltagande i idrottsförening. I stället är det kommersiella, föreningsliknande aktiviteter såsom att gå på gym, att syssla med styrketräning, workout, aerobics eller dylika aktiviteter utanför förening som blivit de viktiga alternativen. Frågan är då vilket ”hot” dessa kan utgöra för idrottsrörelsen. Ser man till ungdomarnas prioriteringar är de uppenbart betydelsefulla alternativ, inte minst för flickor. Delar man upp ungdomarna mellan de som är med i idrottsförening eller ej framstår dessa som mer attraktiva alternativ för de som ej är med i idrottsförening. Bland pojkar är det något mindre än hälften av dessa som tycker att idrottsförening är viktigast, bland flickor är det hela 80% som tycker att aerobics eller gym är roligast. Det verkar alltså vara så att gym och aerobics/workout etc har minst lika stor potential (bland flickor mycket större) att fånga upp ungdomar som ej är med i idrottsförening. Men det förefaller också att vara så att dessa verksamheter kan tänkas göra inbrytningar inom idrottsföreningar. Ser man till medlemmar är det nästan en femtedel av pojkarna och nästan 40% av flickorna som prioriterar gym eller aerobics före idrottsförening.

Flera forskare har pekat på att flickor/kvinnor missgynnats inom idrottsrörelsen när det gäller tilldelning av offentliga medel (se t ex Blomdahl, 1996). En konsekvens, kanske inte den mest centrala, skulle givetvis kunna vara att det finns extra hinder för flickor att komma med i idrottsförening (t ex att det saknas plats eller intressant utbud av idrottsgrenar). Jämför man könsfördelningen mellan prioritering och utnyttjande tycks det dock inte finnas någon grund för flickor missgynnats i detta avseende, snare tycks det vara lättare för intresserade flickor att komma med än vad det är för intresserade pojkar. De mest dramatiska köns-skillnaderna

framträder tveklöst när det gäller både prioritering och utövande av workout/ aerobics. Relationen mellan pojkar och flickor är så dramatiskt som 1:10 . Detta har ett speciellt intresse med tanke på att man i den offentliga debatten just betonat att flickor i ovanligt liten utsträckning är fysiskt aktiva. Resultaten av pågående analyser av ett material, vilket insamlats i fritidsundersökningar som vi medverkat i tyder visserligen på att det finns skäl att misstänka att flickornas aktivitet underskattas men ändå är det viktigt att försöka bredda den fysiska aktiviteten bland unga flickor. Jämför man flickor som prioriterar aerobics främst med flickor som sätter idrottsförening högst när det gäller vilka upplevelser man söker inom idrotten visar det sig att de förra betonar betydelsen av att tävla och vinna lägre. De prioriterar också satsningar på kulturaktiviteter högre, vilket skulle kunna tyda på att workout/aerobics kan vara ett område där flickors intresse för kultur kan kombineras med fysisk aktivitet. Kanske kan aerobics/workout bli ett område som skulle få fler flickor fysiskt aktiva. Frågan är bara om de positiva skulle bli ännu fler om skolan gav bättre stöd. Det förvånande är nämligen att flickor som prioriterar aerobics har lägre betyg i idrott än de som prioriterar idrottsförening. Analyser av annat material visar att detta även gäller om man ser till utövande (Elofsson, opublicerat material, 2003). En del av förklaringen kan givetvis ligga i faktumet att aerobics i högre utsträckning fångar flickor med mindre resurser (oftare från familjer med små resurser, oftare med invandrarbakgrund, i genomsnitt lägre medelbetyg) men varför skall det innebära att de som prioriterar eller är medlemmar i idrottsförening skall ha högre betyg i idrott. Det vore av intresse att närmare undersöka hur skolans gymnastik- och idrottslärare värderar deltagande i idrottsförening mot fysisk aktivitet i form av aerobics eller styrketräning. Självklart är det också av intresse att se närmare på hur dessa flickor ser på och värderar skolans gymnastik- och idrottsundervisning.

Detta leder automatiskt över till att diskutera resultaten utifrån ett ”klassperspektiv”. Även om sambandet mellan prioriteringar och ungdomarnas sociala bakgrund är relativt svaga finns det indikationer som tyder på att det främst är ungdomar med större resurser som stöder idrottsförening. Stödet för gym och aerobics är alltså större bland ungdomar med mindre resurser (färre bor med bägge föräldrar, lägre medelbetyg, fler flickor med invandrarbakgrund). En analys av fysisk aktivitet bland ungdomar ger ytterligare stöd för att dessa aktiviteter också i praktiken har speciella möjligheter att fånga upp just denna grupp av ungdomar (Elofsson, 2003). Man måste fråga sig om man genom att stödja och därför uppmuntra denna typ av aktiviteter skulle kunna få fler ungdomar med små resurser (vilka i mindre utsträckning är fysiskt aktiva) att bli mer fysiskt aktiva på sin fritid.

Som redan påpekats har man i den offentliga debatten i hög grad bekymrat sig över den låga fysiska aktiviteten bland ungdomar och konsekvenserna av detta. Vad är det då för förslag som har kommit upp för att förbättra denna situation. Många av dessa förslag berör skolgymnastiken, i första hand genom att utvidga antalet gymnastiktimmarna. Engström utvecklar dock skolans betydelse något mera (Engström, 1989). Skolgymnastiken är givetvis betydelsefull om man lyckas få med ungdomarna. Frågan är dock hur väl detta fungerar, det är väl haken i det hela. Engström visar också att skolgymnastiken i sig har begränsad betydelse för att få personer fysiskt aktiva på längre sikt. Sålunda är sambandet mellan betyg i skolgymnastik och fysisk aktivitet i vuxen ålder svagt.

Vi skulle med utgångspunkt från resultaten i denna rapport vilja peka på de kommersiella aktiviteternas plats. Frågan är om det är bland dessa aktiviteter man kan finna störst möjligheter att få fler ungdomar fysiskt aktiva. En viktig insats blir då att ge ett ökat stöd. Detta kan ske genom att man

- ger ekonomiskt stöd till sådana verksamheter, vilket kan motiveras utifrån ett rättviseperspektiv med tanke på det stöd som ges till idrottsrörelsen.
- söker engagera idrottsrörelsen för att ta upp denna typ av verksamheter. Detta torde kunna vara högst genomförbart med tanke på att medlemmar i idrottsförening även i hög utsträckning sysslar med sådana verksamheter (oftast är det vanligare att medlemmar i idrottsförening sysslar med det än icke-medlemmar). Det finns också en rad idrottsföreningar som arbetat med olika projekt där man speciellt inriktat sig på att engagera ungdomar med mindre resurser (t ex invandrarungdomar) vilket givetvis innebär att det finns erfarenheter inom idrottsrörelsen att arbeta med sådana ungdomsgrupper.
- närmare studerar skolans (dvs gymnastik- och idrottslärares) syn på denna typ av aktiviteter och deras värde. Möjligen är det så (vilket de högre betygen bland de som prioriterar eller är medlemmar i idrottsförening antyder) att deltagande och prioritering av fysisk aktivitet utanför förening relativt sett värderas lägre. Här är det i så fall viktigt att uppvärdera sådana aktiviteter och (varför inte) föra in mera av dessa i skolan.

Ålder spelar en mycket viktig roll för ungdomarnas prioriteringar. Idrottsförening får störst stöd av elever i årskurs 7 på högstadiet, efter detta flyttar fler över sina prioriteringar till de andra motionsformerna. Bland pojkar är det gym som blir viktigare, bland flickor främst aerobics/workout etc. Det riktigt starka engagemanget i idrottsförening som finns på mellanstadiet (en hög andel av mellanstadiet eleverna är med i idrottsförening) kvarstår alltså i årskurs 7 men tycks sedan tonas ned. Man kan fråga sig om det handlar om ett slags frigörelseprocess. Troligen har föräldrarnas engagemang spelat stor roll för att barn/ungdomar skall gå med i idrottsförening. En förklaring till det minskade engagemanget efter årskurs 7 skulle kunna vara att man börjar frigöra sig från föräldrarnas påverkan, en annan kan ju vara att man nu upptäcker att möjligheterna att nå de resultat man drömt om är begränsade och/eller att man inte har lust att satsa så intensivt på idrotten längre. En tredje förklaring kan också vara att man fått nya intressen, studier vi gjort visar att "andra intressen" är en av de viktiga orsakerna till att man slutat i förening.

I rapporten har vi också sökt studera vilka värdeskillnader som kan finnas mellan de olika grupperna genom att se närmare på sambandet med vad ungdomar tycker är viktigt att göra/uppleva inom idrottsförening. Det kan ju förefalla något "orättvist" att bedöma värdeskillnaderna med utgångspunkt från hur man just bedömer idrottsförening men samtidigt kan just denna jämförelse ge ett speciellt intressant perspektiv. Det ställer just de båda övriga motionsformerna mot idrottsförening. Ungdomar som prioriterar idrottsförening lägger större vikt vid idrottens sociala värde, tävlingsaspekten, inlärningsvärdet och (självklart) idrottens specifika värde. Det finns egentligen endast ett värde, en ambition som attraherar övriga mera; ungdomar som prioriterar gym främst tycker det är viktigare "att bygga upp kroppen". Ett gemensamt drag för pojkar som prioriterar gym och flickor som prioriterar aerobics är att de ser tävlingsmomentet som mindre viktigt. (Däremot tycks flickor som prioriterar gym se detta som lika viktigt som flickor som prioriterar idrottsförening). Detta tyder på att tävlingsaspekten kan utgöra en skiljelinje mellan de som föredrar idrottsförening och de som föredrar andra motionsformer. Men även synen på idrottens sociala värde utgör uppenbart en skiljelinje, förespråkarna för övriga motionsformer tycks i högre utsträckning ha ett individualistiskt förhållningssätt. En intressant sak i detta sammanhang är också den koppling till kultur som finns bland flickor som prioriterar aerobics högst; dessa vill i högre utsträckning ha satsningar från kommunens sida på kulturområdet. Ser dessa flickor aerobics/workout som en möjlighet att kombinera intresse för motion med intresse för kultur?

NOTER

1. Johansson, 1998, sid 11.
2. Johansson, 1998, sid 174.
3. Johansson, 1998, sid 182.
4. I *Fritid i välfärden* mäter Tåhlin ekonomiska resurser som summan av följande fem ekonomiska tillgångar: eget hem (villa/bostadsrätt), sommarstuga (eller husvagn), båt, semesterresa, kontantmarginal (kan få fram 5000 kronor inom en vecka).

REFERENSER

- Berg P-O.** *Strategisk profilering och positionering av svensk idrott: ett resursperspektiv.* Strategigruppens rapport till RS, 15/9, 1993.
- Blomdahl U.** *Missgynnans kvinnor av de offentliga satsningarna på fritidsområdet?* Fritid Stockholm, 1996.
- De Knop P, Engström L-M, Skirstad B, Weiss M R. (Editors)** *Worldwide Trends in Youth Sport.* Champaign: Human Kinetics, 1996.
- Ekström G.** *Frisk, stark och vacker: gym förr och nu.* Stockholm: Tekniska museet, 2001.
- Elofsson S, Gustavsson-Florå B.** *Vad söker ungdomar i idrott.* Stockholm: FRITID STOCKHOLM, forskningsenheten, 1994a.
- Elofsson S.** *Varför är ungdomar med i idrottsförening?* Stockholm: FRITID STOCKHOLM, forskningsenheten, 1994b.
- Elofsson S.** *Ungdomars motionsvanor och fysiska aktivitet* Opublicerat manuskript, 2003.
- Engström L-M.** *Idrottsvanor i förändring.* Stockholm: HLS förlag, 1989.
- Johansson T.** *Den skulpterade kroppen: gymkultur, friskvård och estetik.* Stockholm: Carlsson, 1998.
- Jönsson I, Trondman M, Arnman G, Palme M.** *Skola – fritid – framtid. En studie av ungdomars kulturmönster och livschanser.* Lund: Studentlitteratur, 1993.
- Larsson B.** *Idrottens former – en studie av ungdomars idrottsvanor.* Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm: Institutionen för samhälle, kultur och lärande, 2000.
- Maffesoli M.** *The Ethics of Aesthetics.* Theory, Culture & Society, nr 1: 7-20, 1991.
- Söderström T.** *Gymkulturens logik: om samverkan mellan kropp, gym och samhälle.* Umeå: Umeå universitet, pedagogiska institutionen, akademisk avhandling, 1999.
- Tåhlin M.** *Fritiden i Valfärden. Svenska folkets fritids- och kulturvanor.* Stockholm: RSFHs förlag, 1985.
- Tåhlin M.** *Arbetets värde och kostnader. En studie av lönearbetets konsekvenser för individen.* Stockholm: Institutet för social forskning. Almqvist & Wiksell International, 1987.
- Weber M.** *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grund.* Lund: Argos, 1983.

BILAGA Tabeller.

Tabell B.1. *Andel (%) elever som ej rangordnat olika alternativ efter kön, stadium och ort.*

	Helsingborg				Jönköping			
	Högstadiet		Gymnasiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	P	F	P	F	P	F	P	F
Gym	11	7	5	5	5	3	5	2
Aerobics etc	13	7	8	5	5	2	6	2
Idrottsförening	8	7	8	6	3	2	4	2

Tabell B.2. *Prioritering av idrottsförening efter kön, stadium och ort. Andel(%).*

Stad	Stadium	Första			Första		
		Första	Andra	Tredje	Första	Andra	Tredje
Samtliga		67	20	12	39	22	39
	Högstadiet	71	18	11	42	22	36
	Gymnasiet	63	23	14	36	22	42
Helsingborg	Högstadiet	71	19	10	43	21	36
	Gymnasiet	65	21	14	37	21	42
Jönköping	Högstadiet	70	17	13	40	24	36
	Gymnasiet	61	25	14	34	23	43

Tabell B.3. *Prioritering av gym efter kön, stadium och ort. Andel(%).*

Stad	Stadium	Första			Första		
		Första	Andra	Tredje	Första	Andra	Tredje
Samtliga		29	60	11	12	43	45
	Högstadiet	24	65	11	14	42	44
	Gymnasiet	33	55	11	11	44	46
Helsingborg	Högstadiet	25	62	13	14	43	43
	Gymnasiet	34	55	11	12	44	43
Jönköping	Högstadiet	23	69	8	14	41	45
	Gymnasiet	33	55	12	8	43	48

Tabell B.4. *Prioritering av aerobics/workout/spinning/body pump efter kön, stadium och ort. Andel(%).*

Stad	Stadium	Första			Första		
		Första	Andra	Tredje	Första	Andra	Tredje
Samtliga		5	17	77	50	35	15
	Högstadiet	5	16	79	45	36	19
	Gymnasiet	5	19	76	54	34	12
Helsingborg	Högstadiet	5	17	78	43	38	19
	Gymnasiet	4	21	75	51	34	15
Jönköping	Högstadiet	6	14	80	47	35	18
	Gymnasiet	7	16	77	58	34	9